

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Deimantės Karužienės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

MAGISTRO DARBAS

**TEISĖJŲ ETIKA IR DRAUSMINĖ ATSAKOMYBĖ:
PROBLEMINIAI ASPEKTAI**

Judicial ethics and disciplinary amenability: problem areas

Vadovas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Recenzentas: lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2009

Turinys

Ižanga.....	3
I Dalis. Teisėjų etika	5
1. Teisėjų etikos instituto vieta Lietuvos teisinėje sistemoje.....	5
2. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso svarba.....	11
3. Žiniasklaidos įtaka kuriant teismų įvaizdį	14
4. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso evoliucija	16
5. Pagrindiniai teisėjų elgesio principai.....	20
5.1. Pagarba žmogui	21
5.2. Pagarba ir lojalumas valstybei	24
5.3. Teisingumas ir nešališkumas	26
5.4. Nepriklausomumas	32
5.5. Sąžiningumas ir nesavanaudiškumas.....	38
5.6. Padorumas.....	40
5.7. Pavyzdingumas ir pareigingumas	41
5.8. Konfidencialumas, skaidrumas ir viešumas	43
5.9. Solidarumas	43
5.10. Profesinės kvalifikacijos kėlimas	44
6. Apie teisėjų etiką užsienyje	46
II Dalis Teisėjų drausminė atsakomybė.....	48
2.1. Pagrindai, numatantys teisėjo drausminę atsakomybę	48
2.2. Drausmės bylos iškėlimas.....	55
2.3. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos ir Teisėjų garbės teismo veikla.....	57
2.4. Teisėjų garbės teismo sprendimai.....	59
2.5. Drausminės atsakomybės teisėjui prasmė	60
Išvados ir pasiūlymai	62
Literatūros sąrašas	65
Santrauka	71
Summary.....	72

Ižanga

Pasirinktos temos aktualumas: Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyta, kad teisingumą mūsų šalyje vykdo tik teismai. Atsižvelgiant į šį ypatingą teismų vaidmenį, teisėjams yra nustatyti griežti elgesio standartai bei patraukimo drausminėn atsakomybėn tvarka už jų nepaisymą. Žmonės tikisi iš teismų pagrįstų bei kompetentingų jiems iškilusių problemų sprendimo bei pažeistų teisių ir teisėtų interesų atstatymo. Dėl to ypač svarbu, kad žmonės pasitikėtų teismais kaip savo teisių ir laisvių gynėjais, remtų juos, visuomenėje vyrautų pagarba ir pasitikėjimas teismine valdžia. Teisėjo galia slypi visuomenės pasitikėjime juo. Šis pasitikėjimas pirmiausia remiasi pagarba.¹ Garbingumas ir kitos moralinės vertybės bei profesinis kvalifikuotumas yra teisėjo profesijos pagrindas. Kiekvieno teisėjo, tuo pačiu ir visos teisinės sistemos, geras vardas ir procesinių sprendimų pripažinimas ir vykdymas tiesiogiai priklauso nuo teisėjų etikos suvokimo ir laikymosi.

Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas nors ir įtvirtina pagrindinius teisėjų elgesio principus, tačiau kelia abejonių dėl jo įgyvendinimo mechanizmo. Teisėjų elgesio etikos klausimus būtina aptarti dėl įvairių priežasčių: ginčų sprendimo būdai turėtų nuolat kelti pasitikėjimą; teisėjams suteikta valdžia yra glaudžiai susijusi tokiomis vertybėmis kaip teisingumas, teisybė ir laisvė, teisėjams taikomi elgesio standartai – šių vertybių padarinys ir būtina pasitikėjimo teisingumo vykdymu sąlyga.

Didžiulį vaidmenį formuojant visuomenės nuomonę apie teismus vaidina spaudoje ir kitose žiniasklaidos priemonėse skelbiama informacija apie teismų ar teisėjų padarytas menamas ar tikras klaidas. Darbe bus aiškinamasi žiniasklaidos įtaką kuriant neigiamą teismų įvaizdį.

Šio magistro darbo *naujumas ir originalumas* pirmiausia pasireiškia tuo, kad teisės moksle iki šiol nebuvo analizuoti teisėjų elgesio principai, įtvirtinti naujai patvirtintame Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekse. Darbe skiriamas dėmesys ne tik teisėjų elgesio principų analizei, bet ir teisėjų drausminei atsakomybei. Naujai keistas ir papildytas Lietuvos Respublikos teismų įstatymas palietė ir teisėjų drausminės atsakomybės institutą, kuris iki šiol buvo aptarinėjamas tik žurnalistinio pobūdžio straipsniuose. Taip pat šiame darbe bus bandoma paanalizuoti Teisėjų garbės teismo priimamus sprendimus ir jų prasmę. Darbo originalumą ir naujumą lemia panaudoti tyrimo metodai.

¹ ŠEDBARAS, Stasys. Teismo posėdžio etika. Konferencijos „Teisė ir moralė“ medžiaga. Lietuvos teisininkų draugijos Kauno skyriaus leidinys, 1996, P. 27.

Tyrimų tikslas: Darbe siekiama apibrėžti veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjas, vykdydamas teisės aktuose nustatytas funkcijas ir laisvu nuo tiesioginių funkcijų vykdymo metu. Įvertinti Teisėjų etikos kodekso vertę praktikoje bei žiniasklaidos įtaką kuriant teismų įvaizdį. Išanalizuoti kokio teisėjų elgesio tikisi visuomenė, kad būtų pasitikima teismais ir keliamas jų autoritetas. Tai pat darbe analizuojamas teisėjų drausminės atsakomybės instituto realizavimas praktikoje ir bandoma identifikuoti su tuo susijusias problemas.

Tyrimo objektas: Šiame magistro darbe bus analizuojami pagrindiniai teisėjų elgesio principai, teisėjų etika kaip visuomenės pasitikėjimo teismais aspektas. Taip pat analizuojamos teisės normos, reglamentuojančios teisėjų etiką ir drausminę atsakomybę. Didelis dėmesys skiriamas tarptautiniams teisės aktams ir straipsniams nagrinėjama tema. Siekiant nustatyti, kaip veikia teisėjų drausminės atsakomybės institutas praktikoje, aptariami Teisėjų garbės teismo sprendimai.

Tyrimo metodai: Iškeltiems magistro darbo tikslams pasiekti bei objektui atskleisti yra panaudoti šie tyrimo metodai: istorinis – panaudotas siekiant nustatyti Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso evoliuciją; lyginamasis – darbe lyginami teisės aktai, kurie reglamentavo teisėjų etiką ir drausminę atsakomybę su šiandienine aktualia redakcija; loginis-sisteminis – Lietuvos teisėjų elgesio principai darbe analizuojami atsižvelgiant į visą teisės sistemą, į kitas tų pačių teisės aktų nuostatas. Šio metodo pagalba apibendrinamos skirtingos pozicijos, daromos išvados; verbalinis – darbe analizuojamos konkrečios Teisėjų etikos kodekso nuostatos ir kitų teisės aktų teisės normos; teologinis – šis metodas glaudžiai siejasi su pažodiniu tyrimo metodu, nes analizuojant konkrečias Teisėjų etikos kodekso nuostatas, atsižvelgiama, ką norėta pasakyti viena ar kita nuostata, bei kas nereglamentuota; precedentinis – darbe aptariami svarbiausi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai ir nutartys, aktualūs nagrinėjamai temai; analizės – siekiant atskleisti teisėjų etikos ir drausminės atsakomybės probleminius aspektus.

Svarbiausi šaltiniai: Rašant magistro darbą buvo naudotasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos teismų įstatymu, Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksu, Jungtinių Tautų Pagrindiniais Teismų Nepriklausomumo Principais, Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijomis, Visuotine teisėjo chartija bei Europos teisėjų chartija „Dėl teisėjų statuso“, kitais teismų ir teisėjų veiklą reglamentuojančiais nacionaliniais ir tarptautiniais aktais

I Dalis. Teisėjų etika

1. Teisėjų etikos instituto vieta Lietuvos teisinėje sistemoje

Garbingi teismai, kuriuose dirba aukštos kvalifikacijos ir tvirtas moralines vertybes turintys teisėjai yra neatskiriama visuomenės dalis. Teismams, o tame tarpe ir teisėjams, Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau Konstitucija) yra pavesta atlikti ypatingą funkciją, t.y. Lietuvos vardu vykdyti teisingumą. Dėl šio ypatingo statuso, turi būti nustatyti specialūs teisės aktai, kurie nustatytų ne tik aukštus reikalavimus pretendams į teisėjus, bet ir teisės aktai, reglamentuojantys teisėjų elgesį, susijusį su tiesioginiu pareigų atlikimu ir nesusijusį su tiesioginių pareigų atlikimu bei jų atsakomybę. Kiekvieno teisė yra reikalauti, kad kylantys ginčai būtų išspręsti nešališkų, nepriklausomų, gerbiančių įstatymus ir žmones teisėjų.

Pastaraisiais metais demokratinės visuomenės nustato vis didesnius reikalavimus teismų sistemai. Teisėjams suteiktos galios yra įtvirtintos ne tik nacionalinėje teisėje, atspindinčioje valstybės tikslus, bet yra susijusios ir su demokratinių valstybių pripažįstamais tarptautinės teisės ir teisingumo principais. Teisėjams suteikti tokie platūs įgaliojimai tam, kad jie galėtų tinkamai vykdyti teisingumą, taikydami teisės aktus.

Galiojant teisės šaltinių hierarchijai, darbas pradedamas nuo aukščiausią teisinę galią turinčio teisės šaltinio analizės – Konstitucijos. Lietuvos Respublikos Konstitucija užima ypatingą vietą mūsų teisinėje sistemoje. Paprastai ji apibūdinama kaip pagrindinis aukščiausios galios teisės aktas, kuris reguliuoja reikšmingiausius visuomeninius santykius. Konstitucijoje nėra nieko konkrečiai pasakyta apie teisėjų etiką, tačiau nagrinėjamai temai yra svarbios kelios konstitucinės nuostatos, išdėstytos IX skirsnyje „Teismas“.

Konstitucijos 109 straipsnyje numatyta, kad „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisėjas ir teismas, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“.² Minėtose Konstitucijos nuostatose galima rasti vienintelį teisėjų *nepriklausomumo* principą, kuris yra įtvirtintas ir šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekse. Teisėjų nepriklausomumas yra esminis principas, užtikrinantys teisingumo vykdymą valstybėje. Dabartiniu metu nepriklausomos teisminės valdžios buvimas ir jos atskyrimas nuo kitų valstybės valdžios šakų laikomas būtinu demokratinės ir teisinės valstybės požymiu.³ Šiam principui yra skiriama nemažai dėmesio ne tik nacionaliniu, bet ir

² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.

³ BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius, 2002, P. 770.

tarptautiniu lygmeniu. Teisėjų nepriklausomumo principas darbe bus analizuojamas kartu aptariant ir kitus teisėjų etikos principus, įtvirtintus Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekse.

Išskirtinę teisminės valdžios vietą valstybės valdžios sistemoje apibūdina tai, jog teisminė valdžia įgyvendina teisingumo vykdymo valstybėje funkciją. Tai pagrindinė teisminės valdžios funkcija, įtvirtinta minėtame Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje. Šios funkcijos negali įgyvendinti jokia kita valdžios institucija, išskyrus teismus. Minėta konstitucinė nuostata, numatanti ypatingą teisminės valdžios statusą, leidžia daryti išvadą, kad asmenims, norintiems tapti teisėjais, taip pat turi būti keliami itin aukšti reikalavimai. Tokie asmenys turi būti pavyzdžiu visuomenei, kad jų priimti sprendimai būtų gerbiami ir vykdomi. Todėl labai svarbu, kad teisėjai laikytųsi teisėjų elgesio principų tiesioginių pareigų atlikimo metu ir nesusijusio su tiesioginių pareigų atlikimu.

Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teisėjai vykdydami teisingumą klauso tik įstatymo.⁴ Ši konstitucinė nuostata yra svarbi teisėjų etikos požiūriu, kadangi teisėjai, vykdydami teisingumą, privalo vadovautis tik įstatymu, o ne asmeniniais įsitikinimais ar kuo kitu. Minėta nuostata taip pat yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje, kurioje sakoma, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, veikia nešališkai ir klauso tik įstatymų.⁵ Visuotinės teisėjų chartijos 3 straipsnis taip pat numato, kad teisėjas, vykdydamas teismines pareigas, turi klausyti tik įstatymo ir juo vadovautis.⁶ Nors reikalavimas teisėjams klausyti tik įstatymo yra reglamentuotas ne tik nacionalinėje, bet ir tarptautinėje teisėje, tačiau dėl šios konstitucinės nuostatos vyksta diskusija.

Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijoje sakoma, kad teisėjai klauso įstatymo ir teisės.⁷ G. Godos manymu, vargu ar galima iš teisėjų reikalauti klausyti tik įstatymo, kai įstatymai yra netobuli, yra įstatymų kolizijų, spragų, teisės normose vartojamos vertinamosios sąvokos. Todėl tokiais atvejais, teisėjas, neturėdamas aiškios teisės normos, pats turi būti savotiškas teisės kūrėjas.⁸ Formulotė, kad „teisėjai klauso tik įstatymo“, iš vienos pusės, skirta pabrėžti teismo nepriklausomumą nuo kitų valstybės valdžios šakų. Iš kitos pusės – griežtą priklausomumą nuo įstatymo arba pozityviosios teisės.⁹ Vargu, ar galima teigti, jog teisėjas yra „tik įstatymo burna“, kuris aklaivai vadovaujasi įstatymo raide. Nėra valstybės, kurios įstatymai yra

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.

⁵ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.

⁶ Prieiga per internetą. [Žiūrėta 2009-03-02]. < http://www.lat.lt/default.aspx?item=taktai_tdok&id=655>.

⁷ Prieiga per internetą. [Žiūrėta 2009-03-02]. < <http://www.ipu.org/cntr-e/germany.htm> >.

⁸ GODA, Gintaras. Teisėjo nepriklausomumas ir atsakomybė: Teisminės valdžios problemos Lietuvoje. Konferencijos medžiaga. Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997, P. 61.

⁹ VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija: LTU. Vilnius, 2002, P. 42.

idealūs ir neturi spragų. Maža to, pasitaiko atvejų kai viena teisės norma prieštarauja kitai teisės normai. Esant tokiai situacijai, teisėjas, prieš taikydamas teisės normas, turi išsiaiškinti jos turinį. Todėl pirmiausiai teisingumo vykdymas pasireiškia kaip tikrosios taikomų teisės normų prasmės aiškinimas.¹⁰ Be to, Konstitucijos 110 straipsnyje numatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spresti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją.¹¹

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnis numato, kad nagrinėdami bylas, teismai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, minėtu įstatymu ir kitais įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Vyriausybės nutarimais, kitais Lietuvos Respublikoje galiojančiais teisės aktais, kurie neprieštarauja įstatymams. Nagrinėdami bylas, teismai taip pat vadovaujasi oficialiai paskelbtais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir atsižvelgia į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtas šio teismo nutartis bei Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtus šio teismo sprendimus, nutarimus ir nutartis. Teismai, nagrinėdami bylas, taiko Europos Sąjungos teisės normas ir vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų prejudiciniais sprendimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais.

Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina.¹²

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) ne kartą yra pažymėjęs, kad teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįsta išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis tik įstatymu.¹³ Šių dienų požiūriu, principas, numatantis,

¹⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas I*. Vilnius, 1994, P. 79.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.

¹² Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su pakeitimais ir papildymais).

¹³ LAT Baudžiamųjų bylų skyrius 2005-12-13 nutartis b.b. *Rolandas Paksas pagal 125 str. 1 d.*, Nr. 2K-7-544/2005, kat. 1.2.2;2.4.8.

kad teisėjai klauso tik įstatymo, yra viešpataujantis.¹⁴ Tačiau apžvelgiant LAT praktiką, galima pastebėti, kad yra vadovaujamosi ne tik įstatymu, bet ir antriniais teisės šaltiniais, tokiais kaip Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras.¹⁵

Teisėjo Alex Kozinski nuomone, etikos požiūriu, teisėjas, klausydamas įstatymo, atsiduria dviprasmiškoje situacijoje. Iš vienos pusės, teisėjas, klausydamas tik įstatymo, gali priimti sprendimą, kuris nebus pagrįstas teisingumo idėja, o iš kitos pusės, teisėjas turi pareigą vykdyti teisingumą.¹⁶

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, galima daryti išvadą, kad yra linkstama link to, kad teisėjas neturėtų būti vien „įstatymo burna“. Nereikėtų suabsoliutinti šios formuluotės, kadangi klausymas vien tik įstatymo, neatitinka teisingumo idėjos. Teisėjas, prieš priimdamas sprendimą, turi įvertinti visas reikšmingas bylai aplinkybes ir pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįsta išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu parinkti tinkamas teisės normas, įtvirtintas įstatyme. Jei teisėjai aklaai priiminėtų sprendimus klausydami tik įstatymo, tai būtų pagrindas tokį jų elgesį vertinti kaip neatitinkantį teisėjų etikos principų.

Aukščiau minėtame skirsnyje „Teismas“ numatyti tik bendriausi teisminės valdžios organizavimo ir veiklos aspektai, o detalesnis jos funkcionavimas numatytas specialiuose teisės aktuose.

Taip pat didelę reikšmę nagrinėjamai temai turi Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (toliau Teismų įstatymas).¹⁷ Šis įstatymas nustato Lietuvos Respublikos teismų sistemą, jų kompetenciją, teismų organizavimo, veiklos, administravimo ir savivaldos sistemą, principus, teisėjų statusą, pretendentų į teisėjus atrankos, jų skyrimo teisėjais, teisėjų karjeros, atsakomybės procedūras, teisėjų socialines garantijas, kitus su teismais susijusius klausimus.

Šio įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta konstitucinė nuostata, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Sekančiuose straipsniuose yra įtvirtinti teismų ir teisėjų nepriklausomumo principai. Teismų įstatymo 5 straipsnis numato asmenų teisę į nepriklausomą, nešališką ir operatyvų teismą. To paties įstatymo 6 straipsnis numato, kad teismų nepriklausomumas lemia jų organizacinį savarankiškumą, kuris įgyvendinamas per teismų savivaldą.

¹⁴ VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija:LTU. Vilnius, 2002, P. 42

¹⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2002-12-18 nutartis c.b. *UAB "Pamario Vingis" v. BĮ UAB "Holvita" įgaliotas atstovas A.Pauliukaitis*, Nr. 3K-3-1602, kat. 45.5; 2002-11-18 nutartis „*Dėl žmogaus teisės į privatų gyvenimą ribojimo*“, Nr. 3K-3-1373, kat. 20.7.

¹⁶ KOZINSKI, A., *Judging the Judge's Ethics*. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.judges.org>>.

¹⁷ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su pakeitimais ir papildymais).

Aktualesnis yra aptariamo įstatymo 43 straipsnio 1 dalis, kuri reglamentuoja, kad teisėjas privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų įstatymų, vykdyti Teisėjų etikos taisyklių reikalavimus. Ši nuostata neatitinka šiandieninės tikrovės. Jau nuo 2006 metų birželio 28 dienos galioja Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Teisėjai, patvirtinę šį kodeksą, padarė nebegaliojančias Teisėjų etikos taisykles. Nors šis netikslumas praktiškai nesukelia didelių problemų, tačiau toks reglamentavimas klaidina visuomenę ir kitus suinteresuotus asmenis, nes nėra aišku, koks, iš tikro, dokumentas reglamentuoja teisėjų elgesio standartus. Teisėjų etikos taisyklės savo turiniu neatitinka Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso, todėl šie dokumentai negali būti tapatinami. Ištaisyti minėtą klaidą buvo pasitaikiusi proga kelis kartus, t.y. 2008 m. ir 2009 m. keičiant ir papildant Teismų įstatymą, tačiau jomis nebuvo pasinaudota.

Teismų įstatymo 43 straipsnio 1 dalis yra keistina nurodant, kad teisėjas privalo vykdyti ne Teisėjų etikos taisyklių reikalavimus, o vadovautis Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksu.

Nagrinėjamai temai dėl teisėjų etikos būtų pravartu aptarti dar vieną Teismų įstatymo nuostatą, numatančią, kad teisėjais gali būti skiriami nepriekaištingos reputacijos asmenys. Kas yra nepriekaištinga reputacija apibrėžia Teismų įstatymo 52 straipsnis. Šis straipsnis nepateikia nepriekaištingos reputacijos sąvokos, o tik pateikia sąrašą atvejų, koks asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas teisėju, jeigu jis: 1) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu pripažintas padaręs nusikalstamą veiką; 2) atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, antstolio, policijos ar vidaus reikalų sistemos darbuotojo pareigų arba iš valstybės tarnybos už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai; 3) piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu; 4) neatitinka kitų Teisėjų etikos taisyklių reikalavimų.¹⁸

Minėtame straipsnyje pateikiamas pavyzdinis sąrašas, numatantis atvejus, kada asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Jei yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis asmens atžvilgiu, tai reiškia, kad jis padarė nusikalstamą veiką, kuri yra uždrausta įstatymo. Apkaltinamasis nuosprendis turi būti įsiteisėjęs, t.y. turi būti suėjęs jo apskundimo terminas arba priimtas galutinis ir neskundžiamas nuosprendis.

¹⁸ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su pakeitimais ir papildymais).

Sąrašo antrame punkte yra numatytas laikinas atvejis, kada asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Jei asmuo buvo atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, antstolio, policijos ar vidaus reikalų sistemos darbuotojo pareigų arba iš valstybės tarnybos už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai, jis neatitiks nepriekaištingos reputacijos sampratos. Ši nuostata yra abejotina, kadangi praėjus penkeriems metams po atleidimo už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, asmuo vėl galės būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Juolab, kad atleidimas yra griežčiausia nuobauda, kuri gali būti skirta asmeniui už tai, kad jis netinkamai atliko savo pareigas. Tarkim, imant visai atrodytą nekaltą atvejį, kai asmuo dėl aplaidumo ar išsiblaškyimo nuolat daro klaidas ar pastoviai vėluoja į darbą. Įstaigos vadovui nebeapsikentus tokiu nepareigingumu, asmuo atleidžiamas iš darbo. Kyla elementarus klausimas, ar toks asmuo po penkerių metų galės būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir būti paskirtas teisėju bei tinkamai eiti teisėjo pareigas. Teisėjas turi būti pavyzdžiu visai visuomenei, jis turi būti gerbiamas žmonių, kad žmonės būtų tikri, jog jų teisės ir teisėti interesai bus tinkamai apginti kvalifikuoto, principingo teisingo ir kitas vertybes puoselėjančio teisėjo.

Sąrašo trečiame punkte yra numatyta asmens priklausomybė psichotropinėms, narkotinėms, toksinėms medžiagoms ar alkoholiui. Asmuo, kuris neturi valios ir negali atsispirti norui vartoti minėtas medžiagas, negali būti laikomas esantis nepriekaištingos reputacijos. Kaip žinoma, minėtos medžiagos neleidžia žmonėms tinkamai mąstyti ir priimti tinkamų sprendimų. Tačiau teismų įstatymas apsiriboja tik dabartiniu laiku, t.y. asmuo, tuo metu vartojantis psichotropines, narkotines, toksines medžiagas ar alkoholį, negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir paskirtas teisėju. Tačiau praktikoje nėra nustatyto šios normos įgyvendinimo mechanizmo, kuris patikrintų, ar asmuo tikrai nepiktnaudžiauja minėtomis medžiagomis.

Paskutiniame ketvirtame punkte yra blanketinė norma, nukreipianti į Teisėjų etikos taisykles. Šis punktas taip pat yra keistinas dėl to, kad neatitinka tikrovės, kadangi šiuo metu, kaip buvo minėta anksčiau, galioja 2006 m. birželio 28 d. visuotiniame teisėjų susirinkime patvirtintas Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Teisėjų etikos taisyklės ir Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas savo turiniu šiek tiek skiriasi, nes pastarasis yra kur kas platesnis dokumentas, numatantis daugiau elgesio reikalavimų teisėjams.

Ne visi klausimai yra sureguliuoti Teismų įstatymo. Kai kurie yra palikti spręsti teismų savivaldai. Teismų savivalda - teisėjų ir teismų teisė ir reali galia pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir kitus įstatymus laisvai ir savarankiškai, savo atsakomybe spręsti teismų veiklos

klausimus.¹⁹ Aukščiausia teismų savivaldos institucija yra visuotinis teisėjų susirinkimas, kuriame dalyvauja visi Lietuvos teisėjai. Teisėjai jau kelis kartus (1997 m., 1998 m., 2006 m.) bandė nusistatyti elgesio standartus savo profesijai. Galima teigti, jog šiuo metu pagrindinis šaltinis, įtvirtinantis teisėjų elgesio reikalavimus yra Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas (toliau Teisėjų etikos kodeksas). Šis dokumentas nustato pagrindinius teisėjų elgesio principus. Jis reglamentuoja teisėjų elgesį tiesioginių pareigų atlikimo metu ir elgesį, nesusijusį su tiesioginių pareigų atlikimu. Teisėjų etikos kodeksas parengtas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos teismų įstatymu, Jungtinių Tautų Pagrindiniais Teismų Nepriklausomumo Principais, Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijomis, Visuotine teisėjo chartija bei Europos teisėjų chartija „Dėl teisėjų statuso“, kitais teismų ir teisėjų veiklą reglamentuojančiais nacionaliniais ir tarptautiniais aktais.²⁰

Kaip matyti, Teisėjų etikos kodeksas yra specializuotas dokumentas, kuris numato pagrindinius teisėjų elgesio principus ir juos detalizuoja, todėl pravartu būtų išsiaiškinti šio dokumento svarbą.

2.Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso svarba

Vienas svarbiausių dalykų, skiriančių vienas profesijas nuo kitų, yra pačių tos profesijos atstovų sukurtas ir įgyvendinamas profesinio elgesio kodeksas.²¹ Daugelio užsienio šalių teisėjai jau seniai vadovaujasi etikos kodeksais ar taisyklėmis, reglamentuojančiais jų elgesį atliekant savo darbinės pareigas bei elgesį ne darbo metu. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.²² Teisingumo vykdymas valstybės vardu, kaip išimtinė, tik teismų kompetencijai priklausanti veikla, daro teisminę valdžią išskirtinę. Jos negalima tapatinti nei su įstatymų leidžiamąja, nei su vykdomąja valdžiomis, vykdančiomis valstybėje nors ir svarbias, bet kitokias funkcijas. Nors Lietuvos teismai yra nepriklausomi ir turi nemažai galių, tačiau jų valdžia nėra neribota. Vienas iš būdų kontroliuoti teisėjų įgaliojimus yra pačių teisėjų patvirtintas Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Esant šiandieninei padėčiai, kai teismų jurisdikcija apima praktiškai visas visuomenės politinio,

¹⁹ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su pakeitimais ir papildymais).

²⁰ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas [žiūrėta 2009-02-18]. Prieiga per internetą. <<http://www.teismai/savivalda.lt>>.

²¹ ROBERT, Cornell. Profesinio elgesio kodeksas. Justitia, 1996, Nr.1. P. 27.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.

ekonominio, socialinio, dvasinio gyvenimo sritis: nuo prokreacijos iki eutanazijos, nuo religijos iki sveikatos apsaugos ir t.t.,²³ neišvengiamai didėja ir visuomenės dėmesys teismais. Žmonės pagrįstai domisi, kokios kvalifikacijos ir kokių vertybių asmenys užima teisėjo pareigas ir sprendžia tarp asmenų kilusius ginčus. Be to, didėjant teismų vaidmeniui visuomenėje, vis aktualesnis klausimas tampa susijęs su teisėjų atsakomybe. Priežastis, kodėl ir teisėjų veiklai turi būti numatyti apribojimai yra akivaizdi. Tokio pobūdžio teisės aktai padeda išlaikyti aukštą teisėjų reputaciją, didina visuomenės pasitikėjimą teismine valdžia. Teisėjui, kaip teisminės valdžios atstovui, yra keliami didesni reikalavimai nei bet kokiam kitam asmeniui, kadangi tik jiems yra patikėta vykdyti teisingumą, t.y. įtakoti žmonių gyvenimus. Visuomenė iš teisėjų tikisi kompetentingumo, nepriklausomumo, nešališkumo, teisingumo bei kitų vertybių, kurios užtikrintų tinkamą jo pažeistų teisių apsaugą.

Pasitikėjimas teisėjais neįgyjamas kartu su teisėjo pareigomis. Pagarba yra užsitarnaujama savo elgesiu, t.y. laikantis patvirtintų teisėjų etikos principų ir tikslų ne tik einant pareigas, bet ir ne darbo metu. Todėl teisėjų etikos kodekso paisyimas daro įtaką ir visuomenės požiūriui į teismus. Dėl to turėtų būti skiriamas itin didelis dėmesys teisėjų etikos kodeksui, kadangi tai yra svarbus dokumentas, įtvirtinantis pagrindinius teisėjų etikos principus. Tuometinis Amerikos teisininkų asociacijos CCEELI programos atstovas teisėtvarkai Robert Cornell išskiria kelias priežastis, kodėl teisininkai vadovaujasi etikos ar profesinio elgesio kodeksais. Visų pirma, teisininkai, kurdami etikos kodeksus ir jais vadovaudamiesi, kelia teisininko profesijos vertę ir stiprina teisininkų nepriklausomybę. Antra, etikos kodeksas mažina valdžios kontrolės būtinybę ir savo ruožtu saugo savo nepriklausomybę. Šias priežastis sustiprina ir profesijos reikalavimai.²⁴ Šios priežastys galėtų būti taikomos ir teisėjų etikos kodeksui. Teisėjai, vadovaudamiesi etikos kodeksais, be abejo didina savo profesijos vertę, kadangi savo įgaliojimus „įspraudžia į tam tikrus griežtus rėmus“, kurių įsipareigoja neperžengti. Teisėjai, savo elgesiui nustatydami griežtus standartus, parodo, kad jie nors ir turėdami plačias galias, vis dėl to įsipareigoja jomis naudodamiesi laikytis tam tikrų principų vykdam teisingumą.

Pažymėtina, kad pagarba teismo procesiniams sprendimams ir jų vykdymas iš dalies priklauso ir nuo visuomenės pasitikėjimo teismais bei teisėjų suformuoto įvaizdžio, kuris pasireiškia Kodekse numatytų principų laikymusi. Teisėjai, kurie gerbia įstatymus, tinkamai elgiasi ne tik eidami savo pareigas, bet ir ne darbo metu, didina visuomenės pasitikėjimą teismais, skatina žmones savo ruožtu vykdyti teismų priimtus sprendimus.

²³ MIKELĖNAS, Valentinas. Kokių teismų reikia Lietuvai? Justitia, 2006, Nr. 3 (61). P. 3.

²⁴ ROBERT, Cornell. Profesinio elgesio kodeksas. Justitia, 1996, Nr.1. P. 27.

Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso svarba yra neabejotina ne vien dėl to, kad nemažai užsienio valstybių teisėjai savo veikloje tokiais kodeksais vadovaujasi. Teisėjų etikos kodekso inkorporavimas į savo teisinę sistemą parodo, kad teisėjai vykdydami teisingumą savo veikloje ir ne darbo metu vadovaujasi tam tikrais principais ir siekia atitinkamų tikslų, tokiu būdu keldami savo profesijos prestižą. Vienas iš tikslų, kurių siekiama kodifikuojant teisėjų etiką, yra suartinti asmens ir tarnybos interesus, t.y. kad jie taptų tikroviški, vienodai reikšmingi ir valstybės institucijoms, ir kultūringai bendruomenei.²⁵

Anot CCJE, elgesio kodeksai turi kelis svarbius privalumus: pirma, jie padeda teisėjams išspręsti profesinės etikos klausimus, suteikia jiems teisę savarankiškai priimti sprendimus ir garantuoja jų nepriklausomumą nuo kitų valdžios institucijų; antra, kodeksai informuoja visuomenę apie teisėjo elgesio, kurio jie gali tikėtis iš teisėjų, standartus; trečia, jie įtakoja visuomenės pasitikėjimą nepriklausomu ir nešališku teisingumu.²⁶

Tačiau CCJE pastebi, kad vien tik elgesio principai negali apsaugoti teismų nepriklausomumo ir nešališkumo. Tai galėtų padėti įgyvendinti kiti teisės aktai ir procesinės taisyklės. Profesiniai teisėjų elgesio standartai skiriasi nuo įstatyminių ir drausmės taisyklių. Jie išreiškia tos profesijos atstovų sugebėjimus vykdyti jiems pavestas funkcijas, pateisinant visuomenės lūkesčius. Tai savikontrolės standartai, kurie padeda suvokti, kad įstatymai taikomi ne mechaniškai. Jie taip pat turi išskirtinių galių ir nurodo teisėjams atsakomybės sau ir piliečiams kriterijus.

Profesinio elgesio kodeksai taip pat sukelia tam tikrų problemų. Pavyzdžiui, gali susidaryti įspūdis, kad kodeksas apima visas elgesio taisykles, ir tai, kas nėra draudžiama – yra priimtina. Jie pernelyg supaprastina įvairias situacijas.

Tam, kad būtų sumažintos minėtos problemos, rekomenduojama kodekse numatyti pagrindinius profesinio elgesio principus, pripažįstant, kad neįmanoma sudaryti baigtinio teisėjų draudžiamų veiksmų sąrašo. Nustatyti principai turėtų būti teisėjų savikontrolės priemonė, bendrosios jų veiklos nuostatos.

²⁵ LAURINAVIČIUS, Alfonsas. Etikos kodeksų veiksmingumas ir statutinės tarnybos reputacija. Jurisprudencija, 2004, Nr. 63(55). P. 72.

²⁶ Konsultacinės Europos Teisėjų Tarybos (CCJE) nuomonė. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20]. <http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

3. Žiniasklaidos įtaka kuriant teismų įvaizdį

Kai kuriose valstybėse vyrauja visuotinis žiniasklaidos susidomėjimas klausimais, susijusiais su teismais. Atsižvelgiant į santykius, kurie gali susiformuoti tarp teisėjų ir žiniasklaidos, iškyla pavojus, kad žurnalistai gali įtakoti teisėjų elgesį. Šiuo aspektu Konsultacinės Europos Teisėjų Tarybos (toliau CCJE) nuomonė Nr. 1 (2001) teigė: „kadangi spaudos laisvė yra išskirtinis principas, teismo procesas turi būti apsaugotas no netinkamos išorės įtakos“.²⁷ Dėl to teisėjai turi išlikti apdairūs ir išsaugoti savo nepriklausomumą ir nešališkumą santykiuose su spauda. Tačiau visuomenės teisė į informaciją yra įtvirtinta ne tik nacionalinėje teisėje, bet ir tarptautinėje. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje yra įtvirtinta teisė laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus.²⁸ Todėl teisėjai teisėtus asmenų lūkesčius pateisina argumentuodami savo procesinius sprendimus. CCJE nuomonėje Nr. 3 (2002) „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“²⁹ siūloma teisėjams laisvai rengti santrauką ar komunikatą, kuriuose visuomenei išdėstyta priimto sprendimo turinį ar pateiktą priimto sprendimo svarbą. Taip pat CCJE atkreipė dėmesį į kai kuriose valstybėse taikomą praktiką, kai teisėjas yra paskiriamas bendrauti su žiniasklaida visuomenę dominančiais klausimais arba įsteigiamas teismo atstovo spaudai etatas.³⁰

Pastebima, kad apie teismų darbą visuomenė daugiausia sužino iš žiniasklaidos priemonių. Didžiulį vaidmenį formuojant visuomenės nuomonę apie teismus ir juose dirbančius teisėjus vaidina spaudoje ir kitose žiniasklaidos priemonėse skelbiama informacija apie teismų ar teisėjų padarytas klaidas. Pateikiama informacija apie teismų priimamus procesinius sprendimus, apie pavienių teisėjų padarytas tikras ir menamas klaidas, iš tiesų neatspindi tikrosios situacijos.³¹

Aiškinantis žiniasklaidos įtaką kuriant neigiamą teismų įvaizdį visuomenėje, neretai yra užduodami klausimai, ar tikrai žiniasklaida yra kalta dėl to, kad teismai tinkamai neatlieka savo funkcijų. Esant XXI amžiui, vargu ar būtų galima uždrausti spaudos ir žodžio laisvę, bet problema yra ta, kad skelbiama neigiama informacija, žalingai veikia visuomenės nuomonę apie

²⁷ Konsultacinės Europos Teisėjų Tarybos nuomonė Nr. 1 (2001). Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-02-15]. <<http://www.teismusavivalda.lt/lt/naudinga-informacija/CCJE-dokumentai/>>.

²⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

²⁹ CCJE nuomonėje Nr. 3 (2002). Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-02-15]. <<http://www.teismusavivalda.lt/lt/naudinga-informacija/CCJE-dokumentai/>>.

³⁰ Ten pat.

³¹ ŠUMSKAS, Artūras. Kai kurios teismų problemos ir jų atspindys visuomenės informavimo priemonėse: Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga, Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, P. 85.

teismus ir juose dirbančius teisėjus. Tai, be abejo, kelia žmonių nepasitikėjimą teismine valdžia. Nelengva rasti šios problemos sprendimą, jau vien dėl to, kad teisėjai taip pat yra žmonės, kurie klysta. Svarbu klaidas pripažinti, ištaisyti ir iš jų pasimokyti. Taip pat naivu tikėtis, kad žurnalistai nekels viešumon teisėjų padarytų tariamų ar tikrų klaidų. Teisėjas turi būti pasiruošęs tam, kad jis gali atsidurti visuomenės akiratyje. Pasirinkdamas teisėjo profesiją, asmuo turi suvokti, kad jam bus keliami didesni reikalavimai nei kitiems eiliniams piliečiams ir jo bet koks elgesys, nesuderinamas su Teisėjų etikos kodekse įtvirtintais principais, bus kvestionuojamas viešai. Juk žinoma, kad visuomenės dėmesį labiau traukia sensacijos, be to žurnalistai yra suinteresuoti savo leidinio ar laidos populiarumu³², todėl labiau domimasi ne eiliniaisi teisėjų priimtais procesiniais sprendimais, bet tais, kurie neatitinka visuomenės „teisingumo supratimo“. Tokius „nepopuliarius“ sprendimus neretai visuomenė vertina kaip Teisėjų etikos kodekso pažeidimus. Dažnai pastebima, kad neįsiteisėjusių teismo sprendimą komentuoja ir vertina žmonės, kurie nėra matę bylos medžiagos ir nežino tikrųjų aplinkybių, kuriomis remiantis yra priimamas procesinis sprendimas bei neturintis teisinio išsilavinimo. Tokiu būdu visuomenė yra klaidinama, skatinamas pasipiktinimas teisėjais, nepagrįsta jų kritika ir nepasitikėjimas teismais. Problemos sprendimas galėtų būti laidos, kuriose kompetentingi teisėjai pakomentuotų didžiausio visuomenės dėmesio sulaukusių teismų sprendimus ir nutartis, jų priėmimo motyvus. Pasisakymai turėtų būti griežtai objektyvūs, paremti tik byloje nustatytais faktais, vengiant bet kokios asmeninės teisėjo nuomonės ar vertinimo. Tokie pasisakymai padėtų visuomenei geriau suprasti priimamus procesinius sprendimus, padidintų pasitikėjimą teisėjais ir teismais. Pažymėtina, kad teisėjų komentarai turėtų apsiriboti tik įsiteisėjusių procesinių sprendimų komentavimu, nes neįsiteisėjusių procesinių sprendimų komentavimas neturi prasmės, kadangi juos galima skusti aukštesnės instancijos teismui, kuris savo ruožtu gali jį pakeisti. Tai neturėtų būti suprasta, kaip teisėjo pasiaiškinimas kodėl jis priėmė vienokį ar kitokį procesinį sprendimą, o tik konkrečių faktų nurodymas, padėjimas visuomenei suprasti procesinį sprendimą. Tikėtina, kad tokia priemonė būtų efektyvi ir turėtų duoti keleriopos naudos, nes paskatintų patį teisėją didesnei savikontrolei ir optimaliai atvertų galimybę pageidaujantiems suprasti vieną ar kitą sprendimą.

³² ŠUMSKAS, Artūras. Kai kurios teismų problemos ir jų atspindys visuomenės informavimo priemonėse: Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga, Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, P. 85.

4.Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso evoliucija

Senovės Graikijos kultūroje žodis *ethos* paprastai reiškė kurio nors visuomenės gyvenimo, gamtos ar kito reiškinių pastovumą, paprotį, įprotį, būdą.³³ Dabartinis lietuvių kalbos žodynas³⁴ žodį *etika* įvardija kaip žmonių elgesio normas. Graikiškas *ethos* atitinka lotynišką žodį *mos*, kuris reiškia būdą, paprotį, elgesį, įprotį, įstatymą. Senovės romėnų filosofai iš žodžio *mos* padarė žodį *moralis*, iš kurio ilgainiui išsirutuliojo *moralitas*, kuris ir reiškia *teisingas*.³⁵ Moralę galima suprasti kaip tam tikras taisykles, kurios nusako, kas yra gerai, o kas blogai. Taigi galima daryti prielaidą, kad žodžiai *ethos* ir *moralitas* sutampa savo reikšme ir gali būti laikomi sinonimais. Todėl darbe analizuojant teisėjų etiką bus kalbama apie jų moralę ir tai įtvirtinančias teisės normas.

Pastaraisiais metais demokratinės valstybės nustato vis didesnius reikalavimus teismų sistemai. Kontinentinės teisės sistemos, tame tarpe ir Lietuva, remia kodifikavimo idėją. Pastebima, kad vis daugiau valstybių priima teisėjų elgesio kodeksus, vadovaudamosios Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdžiu, kadangi, kaip žinoma, JAV turi gana išplėtotą teisėjų etikos koncepciją. Tačiau kaip bebūtų, seniausias vis dėl to yra Italijos teisėjų etikos kodeksas, kurį 1994 m. gegužės 7 d. patvirtino Italijos teisėjų asociacija.

1997 m. liepos 4 d. visuotiniame Lietuvos teisėjų susirinkime buvo priimtos Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės. Tokį žingsnį būtų galima paaiškinti tuo, kad tuo metu teisėjams teko nagrinėti kokybiškai naujas bylas. Anot profesoriaus Prano Kūrio, teisėjai nebuvo tam pasirengę, neturėjo tvirtų nuostatų svarbiems ir principingiems sprendimams priimti.³⁶ Intensyviai reformuojant teisinę sistemą, nebuvo išvengta teisės spragų. Teismai norėdami jas užpildyti, turėjo nusistatyti tvirtus kriterijus, dėl to, kas yra laikoma sąžininga ir teisinga.

Tame pačiame susirinkime savo nuomonę dėl teisėjų etikos klausimų išreiškė ir tuometinis Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas. Jis išreiškė susirūpinimą tuo, kad vis daugėja žmonių skundų ne dėl priimamų sprendimų turinio, o dėl pačių teisėjų ir teismų elgesio su jais.³⁷ Jos skelbė, kad „Teisingumą vykdo teismai, o teisėjai jį įgyvendina. Siekdami, kad teisingumas ir kitos bendrosios žmogiškosios vertybės turėtų

³³ AUGUSTS, Milts. Kas yra etika?. Vilnius: Lietuvos etinės kultūros draugija „Ethos“, 2001, P. 5.

³⁴ Redaktorių kolegija. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. III pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. P. 134.

³⁵ KAIREVIČIUS, Jonas. Teisininkų profesinės etikos klausimai. Lietuvos teisininkų draugija, Kauno skyrius, Konferencijos „Teisė ir moralė“ leidinys, 1996, P. 20.

³⁶ PAKALNIŠKIS, Vytautas. Ar nekrevi valstybės pamatai. *Justitia* 1997, Nr. 3. P. 4.

³⁷ Cit.Op. 35.

prioritetą, mes, Lietuvos teisėjai, laikysimės šių etikos taisyklių:“³⁸ Šios taisyklės buvo itin mažos apimties, siauros ir apėmė tik pačius svarbiausius principus, kuriais turi vadovautis teisėjai teisme ir ne teisme. Jos buvo suskirstytos į dvi dalis, kurios taip ir vadinosi: „Teisėjo elgesys teisme“ ir „Teisėjo elgesys ne teisme“. Pirmąją dalį sudarė 14 punktų, antrąją - 4. Šios Teisėjų asociacijos iniciatyvinės grupės parengtos taisyklės rodo, kad su etika susijusios problemos rūpėjo ne tik Lietuvos visuomenei, bet ir patiems teisėjams. Tokios pastangos, nusistatyti sau elgesio standartus, yra pagirtinas bandymas padidinti visuomenės pasitikėjimą teismais. Tačiau reikėtų pareikšti keletą pastabų dėl šių taisyklių.

Visų pirma, taisyklėse yra pasigendama nuorodos į Lietuvos Respublikos Konstituciją – aukščiausios teisinės galios aktą. Nes teisėjai, priimdami savo procesinius sprendimus, pirmiausia turi vadovautis būtent Konstitucija bei kitais teisės aktais. Taip pat jose pasigendama bendražmogiškųjų vertybių, tokių kaip žmogaus teisės, t.y.. kad teisėjas atlikdamas pareigas, negali pažeisti žmogaus teisių ir pan.

Pirmosios dalies šeštame punkte buvo numatyta, kad teisėjas nekommentuoja sprendimo motyvų ir to reikalauja iš kitų teismo darbuotojų.³⁹ Toks Teisėjų etikos taisyklių reikalavimas suprantamas kaip įpareigojimas vengti bet kokių jų paaiškinimų. Šiandien tokią nuostatą yra sunku suvokti. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau CPK) 268 straipsnio 3 dalyje, 325 straipsnio 2 ir 3 dalyse bei 358 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teisėjas ar teisėjų kolegija, grįžusi į teismo posėdžių salę, skelbia priimto procesinio sprendimo įžanginę bei rezoliucinę dalis, trumpai žodžiu išdėsto jo motyvus⁴⁰ (pažymėtina, kad dėl motyvuojamosios dalies surašymo termino konstitucingumo pasisakė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas).⁴¹ Aukščiau minėtose CPK straipsniuose yra numatyta teisėjo pareiga išaiškinti proceso

³⁸ PAKALNIŠKIS, Vytautas. Ar nekrevi valstybės pamatai. Justitia 1997, Nr. 3. P. 6.

³⁹ Cit.op. 35. P. 23.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. red.), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. red.) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003

šalims priimto procesinio sprendimo motyvus, kad jos suprastų, kodėl teismas priėmė vienokį ar kitokį procesinį sprendimą. Netgi teismo posėdžio protokolo pabaigoje yra pažymima, kad proceso šalys suprato procesinį sprendimą.

Kaip matyti iš aukščiau išdėstytų motyvų, 1997 m. liepos 4 d. visuotiniame Lietuvos teisėjų susirinkime priimtos Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės, jei jos galiotų šiandien, būtų visiškai nesuderintos su didesnę teisinę reikšmę turinčiu teisės aktu – CPK.

Sekančiais metais gruodžio 18 d. įvykusiame visuotiniame teisėjų susirinkime vėl buvo priimtos Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės. Lietuvos teisėjai įsipareigojo laikytis šių taisyklių siekdami, kad teisingumas ir kitos žmogiškosios vertybės turėtų prioritetą. Teisėjų etikos taisykles sudarė trys skirsniai, kuriuose įtvirtintos teisėjų nepriklausomumą, teisėjų elgesį, susijusį su tiesioginiu pareigų atlikimu, ir teisėjų elgesį, nesusijusį su tiesioginių pareigų atlikimu, reglamentuojančios taisyklės. Tuo metu teisėjai, tvirtindami šias taisykles manė, kad jose įtvirtinti principai yra fundamentalūs ir tokiu vertybių kaitos laikotarpiu neturėtų keistis. 1998 m. priimtos teisėjų etikos taisyklės galiojo aštuonerius metus, kol teisėjai pasitvirtino teisėjų etikos kodeksą. Minėtos teisėjų etikos taisyklės buvo išsamesnės nei 1997 m. taisyklės. Jose buvo ne tik papildytos senosios taisyklės, pavyzdžiui, dėl teisėjo nepriklausomumo užtikrinimo⁴², bet ir įtrauktos naujos, pavyzdžiui, 30 taisyklė, kuri draudžia teisėjui priimti dovanas ir kitokius prielankumo ženklus, gauti kreditų ar kitų paslaugų, jei tai daroma, siekiant paveikti nagrinėjamos bylos eigą.⁴³ Šios taisyklės yra pagirtinas bandymas, siekiant pagerinti teisėjų įvaizdį visuomenėje, padidinti žmonių pasitikėjimą teismais bei nusistatyti sau detalesnius elgesio standartus. Bet vargu ar buvo išspręstos problemos susijusios su teisėjų etika. Tuometinis Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas Aloyzas Sakalas rašė, kad viena iš nepasitikėjimo teismais priežasčių yra susijusi su teismo proceso etika. Teisėjų etikos taisyklėse parašyta, kad teisėjas, nagrinėdamas bylą, neturi bendrauti su prokuroru, advokatu ar viena iš civilinės bylos šalių. Tačiau dažnai galima matyti, kad prokuroras vienas šnekasi su teisėju jo kabinete ar advokatas įeina į teisėjo kabinetą. Tada žmonėms kyla nepasitikėjimas.⁴⁴ Toks bendravimas yra neleistinas nei 1998 m. Tiesėjų etikos taisyklėse, nei šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekse.

m. vasario 19 d. dekretas Nr. 206 "Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Valstybės žinios, 2006-09-26, Nr. 102-3957.

⁴² Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-02-25]. <<http://www.lrta.lt>>.

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ SAKALAS, Aloyzas. Šešios nepasitikėjimo teismais priežastys. *Justitia*. 2001, Nr.6. P. 4.

2006 m. birželio 28 d. visuotiniame teisėjų susirinkime buvo dar karta bandoma reformuoti teisėjų etikos klausimus patvirtinant Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksą. Šiuo kodeksu šiandien vadovaujasi Lietuvos teisėjai, todėl tikslinga jo gilesnė analizė.

Teisėjų etikos kodekse nustatyti pagrindiniai principai, kuriais teisėjai privalo vadovautis ne tik atlikdami savo kaip teisėjų pareigas, bet ir ne darbo metu. Šį dokumentą sudaro trys skyriai: I skyrius – Bendrosios nuostatos, II skyrius – Pagrindiniai teisėjų elgesio principai; III skyrius – Baigiamosios nuostatos. Prieš tai galiojusios teisėjų etikos taisyklės taip pat buvo suskirstytos į tris skirsnius, bet jų skirstymo pagrindas skyrėsi nuo kodekso. Teisėjų etikos taisyklėms buvo būdingas skirstymas į teisėjo elgesio reglamentavimą, susijusį su tiesioginių pareigų atlikimu, ir elgesį, nesusijusį su tiesioginėmis pareigomis. Teisėjams vienoki elgesio reikalavimai buvo numatyti einant pareigas ir kitoki – laisvu nuo darbo metu. Šiandien galiojančiame Kodekse tokio skirstymo nebeliko, kas yra pagirtina. Teisėjo statusas įpareigoja jį elgtis pavyzdinai ne tik darbe, bet ir laisvalaikiu. Turint omenyje, kad teisėjai savo noru priima reikalavimus dėl jų socialinio statuso ypatumų, jie turėtų vienodai nepriekaištingai elgtis tiek eidami savo pareigas, tiek laisvu nuo darbo metu. Teisėjo pareigybė tai nėra mantija, kurią gali nusirengti po darbo. Teisėjo pareigybė yra lyg oda, kurią turi nešioti ne tik darbe, bet ir laisvalaikiu. Nesvarbu ar vyksta teismo posėdis, ar švenčiama kavinėje, vis tiek reikia save vesti taip, kad nepažemintum teisėjo vardo.

Lyginant Teisėjų etikos taisykles su Kodeksu, pastarasis yra labiau išplėstas ir papildytas naujais elgesio standartais, pavyzdžiui, lojalumas valstybei, laikymasis duotos teisėjo priesaikos ir kt. Tiesa, didžioji dalis teisėjų etikos reikalavimų, buvusių Teisėjų etikos taisyklėse yra perkelti į Kodeksą, juos reformuluojant, papildant ir priskiriant vieniems ar kitiems principams, kurių privalo laikytis teisėjai.

Teisėjų etikos taisyklės nepakankamai išsamiai reglamentavo teisėjų elgesio standartus. Analizuojant minėtasias taisykles susidaro įspūdis, kad jos apima visas elgesio taisykles, ir tai, kas nėra draudžiama – yra priimtina.

Nors Teisėjų etikos taisyklės ir turėjo nemažai trūkumų, pakankamai ilgą laiką, t.y. nuo 1998 m. iki 2006 m. nebuvo kvestionuojami elgesio reikalavimai teisėjams. Tik 2005 m. lapkričio 4 d. Teismų tarybos nutarimu Nr.13P – 402 buvo sudaryta darbo grupė “Dėl Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklių tobulinimo”. Darbo grupė, apibendrinusi tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos praktiką, parengė Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso projektą. Teismų taryba 2006 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 13P – 456 pritarė parengtam Teisėjų etikos kodekso

projektui bei pateikė svarstyti jį Visuotiniam teisėjų susirinkimui, kuris 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12P – 3 jį patvirtino.⁴⁵

Šiam žingsniui turėjo įtakos ir 2002 m. CCJE nuomonė Nr.3 „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“.⁴⁶ CCJE nurodė, kad bet kokia teisės aktų, reglamentuojančių teisėjų profesinius reikalavimus, analizė turėtų apimti esminių principų ir tikslų išnagrinėjimą. Akivaizdu, kad į šį, bei į kitus CCJE pasiūlymus buvo atsižvelgta sudarant Teisėjų etikos kodeksą.

5. Pagrindiniai teisėjų elgesio principai

Teisėjų etikos kodekso II skyriuje yra numatyti pagrindiniai teisėjų elgesio principai, kuriais jie privalo vadovautis eidami savo pareigas bei asmeniniame gyvenime. Šie principai nebėra skirstomi į susijusius su tiesioginių pareigų atlikimu ir nesusijusius su tiesioginių pareigų atlikimu. Kodekso 5 straipsnyje numatyti pagrindiniai principai, kurie yra detalizuojami atskiruose straipsniuose. Minėtas 5 straipsnis nurodo šiuos principus:

- 1) pagarba žmogui;
- 2) pagarba ir lojalumas valstybei;
- 3) teisingumas ir nešališkumas;
- 4) nepriklausomumas;
- 5) konfidencialumas;
- 6) skaidrumas ir viešumas;
- 7) sąžiningumas ir nesavanaudiškumas;
- 8) padorumas;
- 9) pavyzdingumas;
- 10) pareigingumas;
- 11) solidarumas;
- 12) profesinės kvalifikacijos kėlimas.

⁴⁵ Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20].

<http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/informacija_apie_lr_teismu_darba_2006_metais.pdf>.

⁴⁶ CCJE nuomonė Nr.3 (Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20].

<http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

5.1. Pagarba žmogui

Dažnai romėnų teisininkai teisės normų ar teismų sprendimų turinį pagrindė jų atitikimu *humanistas* (humanistikumui). Šis principas iš įstatymo leidėjo reikalavo pagarbos žmogaus asmenybei.⁴⁷ Pagarba žmogui yra pamatinis principas, esantis kiekvienos demokratinės valstybės pagrindu. Vadovaudamasis pagarbos žmogui principu, teisėjas privalo gerbti žmogų, jo teises ir laisves.⁴⁸ Šis principas yra įtvirtintas ir nacionaliniu, ir tarptautiniu lygmeniu. Klausimams, susijusiems su žmogaus teisių ir laisvių apsauga, pastaraisiais dešimtmečiais buvo skiriamas ypatingai didelis dėmesys. Ši principinė nuostata pirmiausia orientuoja į prigimtinių žmogaus teisių supratimą. Žmogaus teisės ir laisvės yra neatskiriamos nuo žmogaus asmenybės, todėl teisėjas turi gerbti ne tik žmogaus teises, jo laisves, bet ir patį žmogų, su juo elgtis pagarbiai. Teisėjas privalo gerbti žmogų, jo teises ir laisves tiek eidamas savo pareigas, tiek laisvu nuo darbo metu. Pagarbos žmogui principas yra visų principų sąrašo viršuje neatsitiktinai. Tik teismas, kuris gerbia ir gina žmogaus teises ir laisves gali kelti visuomenės pasitikėjimą teismine valdžia.

Teisėjas, teismo posėdžio metu, turi pagarbiai išklausti procese dalyvaujančius asmenis kaip to reikalauja įstatymas, dėmesingai reaguoti į jų prašymus ir siūlymus, o nepagrįstus prašymus atmesti taktiškai (6 straipsnio 3 punktas). Ši nuostata reikalauja, kad teisėjas pagarbiai elgtųsi su proceso dalyviais: juos išklaUSDamas, gaudamas prašymus ir siūlymus. Pasitaiko įvairaus intelekto, keistų įsitikinimų proceso dalyvių, kurie paprastai savo elgesiu ar išvaizda gali sukelti nuostabą, juoką ar pyktį, tačiau teisėjas negali parodyti savo asmeninio požiūrio į žmogų, jo prašymus ir siūlymus. Jis turi jų išklausti ir priimti atitinkamą procesinį sprendimą, vadovaudamasis įstatymu. Prašymai ir siūlymai turi būti atidžiai išanalizuoti, įvertintas jų pagrįstumas, ką numato proceso normos. Bet pasitaiko ir tokių atvejų, kai proceso šalys pažeidinėja įstatymų numatytą proceso tvarką. Kadangi teisėjas privalo proceso metu palaikyti tvarką, jis turi reikalauti, kad šalys susilaikytų nuo savo rasinių, religinių, nacionalinių ir kitokių pažiūrų reiškimo, išskyrus atvejus, kai tai susiję su nagrinėjama byla.⁴⁹ Tokiu atveju teisėjas turi užtikrinti tvarką proceso metu ir būti reiklus proceso tvarkos pažeidėjams.

⁴⁷ NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Justitia: Vilnius, 1999, P. 18.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. www.teismusavivalda.lt.

⁴⁹ DZIENKOWSKI, John S., *Profesional responsibility standards, sules & statutes*. 2002-2003 edition. West group. P. 696.

To paties straipsnio 5 punktą numato, kad teisėjas, atlikdamas pareigas, privalo gerbti proceso dalyvių teises ir orumą, jokia forma ar būdu neskatinti jų nesilaikyti įstatymų bei kitų teisės aktų, juos pažeisti. Ši nuostata įpareigoja teisėją gerbti asmenų procesines teises, kurios yra įtvirtintos teisės aktuose, pavyzdžiui, teisė į gynybą.⁵⁰

Tame pačiame penktame punkte yra numatytas reikalavimas teisėjui gerbti proceso dalyvių orumą. K. Jovaišas, kalbėdamas apie „orumą“ sąvoką teigia, kad tai bendra prasme yra asmens savęs vertinimas, savigarba. Garbė yra žmogaus objektyvus socialinis įvertinimas, o orumas – šio įvertinimo subjektyvus atspindys žmogaus sąmonėje.⁵¹ Reikalavimas gerbti asmens orumą yra sudedamasis žmogaus teisių instituto elementas. Kodekse jis yra numatytas 6 straipsnio 5 punkte kartu su reikalavimu gerbti asmens procesines teises. Nors abu šie reikalavimai yra sudedamieji pagarbos žmogui instituto elementai, tačiau reikalavimą gerbti asmens orumą būtų pravartu perkelti į to paties straipsnio 1 punktą ir jį išdėstyti taip: gerbti žmogų, jo teises, laisves ir orumą. Toks skirstymas siūlomas atsižvelgiant į orumo sąvoką ir ją labiau siejant su pačio žmogaus gerbimu, o ne su gerbimu asmens procesinių teisių, kurias numato specialus teisės aktas.

Kodekso 6 straipsnio 2 punkte numatyta, kad teisėjai privalo gerbti teisę ir visada veikti taip, kad nebūtų pažeidžiami teisingumo principai. Analizuojant kodekso kontekstą, pavartotas žodis *teisė* turėtų būti suprantamas kaip „tautos sukurtų, įstatymuose ir kituose valstybės pripažintuose šaltiniuose išreikštų visuotinai privalomų teisėto leistino ir draudžiamo elgesio taisyklių (normų) sistema“.⁵² Žodžio *teisė*, nereikėtų tapatinti su įstatymu, kadangi įstatymai yra tik viena iš teisės išraiškos formų. Įstatymas, kuris neatitinka teisės idėjų, jos principų ir nustatyta tvarka pripažįstamas negaliojančiu, negali būti laikomas teise.⁵³

Kitas reikalavimas yra elgtis taip, kad nebūtų pažeidžiami teisingumo principai. Teisingumo principas yra universalus principas, kuris, be kita ko, suponuoja ir tai, kad bet kokios valstybės taikomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui ir turi atitikti siekiamus teisėtus tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, be to, teisingumas gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant interesų pusiausvyrą bei išvengiant socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁵¹ JOVAIŠAS, K. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. Teisės problemos, Nr.1(43), 2004, P. 73-74.

⁵² VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisė teorija*. Justitia. Vilnius, 2000, P. 101.

⁵³ VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisė teorija*. Justitia. Vilnius, 2000, P. 100.

vieno asmens interesus ir neigiant kito asmens teisėtus interesus.⁵⁴ Šis principas yra bendrasis, kuris būdingas visoms teisės šakoms. Šis principas atspindi esminę įstatymų leidėjo idėją, kuri gali būti įvardyta kaip tam tikros teismų praktinės veiklos pagrindinių kryptių nustatymo priimant procesinį sprendimą asmens atžvilgiu. Teisingumo principas skatina teismą atsižvelgti tiek į vienos šalies, tiek į kitos interesus. Teisingumo principo įgyvendinimas taip pat reikalauja visapusiškos įstatymų saugomų vertybių apsaugos. Tiesa, Lietuvos teisės doktrinoje nėra bendro požiūrio į teisingumo principą ir jo turinį. Apibrėžiant teisingumo sampratą, atkreiptinas dėmesys į E. Kūrio poziciją. Anot jo, „Pasirinkti ir <...> įtvirtinti kurią nors vieną iš gausybės teisingumo sampratų būtų tolygu primesti ją tiems, kurie turi neginčijamą teisę savaip traktuoti pačią teisingumo idėją, turėti savą nuomonę, kas yra teisinga, o kas ne“.⁵⁵

Dar viena nuostata susijusi su pagarbos žmogui principu yra įtvirtinta 6 straipsnio 4 punkte, kuri skelbia, kad teisėjas turi laikytis bylų nagrinėjimo grafiko, o jį pakeitus paaiškinti proceso dalyviams pasikeitimo priežastis. Kiekvienas teismas turi savo vidaus taisyklės, kuriose yra numatyti vidaus administravimo reikalai, tokie, kaip pareiga informuoti visuomenę apie teisme nagrinėjamas bylas. Tokios vidaus taisyklės yra parengtos pagal Teisėjų tarybos 2007 m. balandžio 27 d. nutarimą „Dėl informacijos apie teismų veiklą teikimo visuomenei ir visuomenės informavimo priemonėms taisyklių“.⁵⁶ Informacijos apie teismų veiklą teikimo visuomenei ir visuomenės informavimo priemonėms taisyklės nustato tvarką, pagal kurią, laikantis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų bei siekiant užtikrinti teismų veiklos viešumą, visi teismai teikia informaciją visuomenei ir visuomenės informavimo priemonėms apie teismų veiklą, tame tarpe ir teismo posėdžių tvarkaraščius. Šių taisyklių tikslas yra gerbiant žmogaus teises ir laisves užtikrinti teismų veiklos viešumą ir sudaryti visuomenei bei visuomenės informavimo priemonių atstovams palankias sąlygas gauti informaciją apie teismų veiklą. Informacija apie bylų nagrinėjimo grafikus yra skelbiama atitinkamo teismo skelbimų lentoje bei internete. Šalys apie teismo posėdžio vietą ir laiką yra informuojami šaukimais arba pranešimais. Asmuo, kuriam adresuotas ir tinkamai įteiktas šaukimas, privalo atvykti į teismo posėdį, išskyrus atvejus, kai negali atvykti dėl pateisinamų priežasčių. Asmuo, atvykdamas į

⁵⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2002-01-21 nutartis „Dėl teisingumo principo taikant ieškinių užtikrinimo priemonės“ Nr. 3K-3-146/2002, kat. 124.

⁵⁵ KŪRIS, E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2002. P.73.

⁵⁶ Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-15].

<http://209.85.129.132/search?q=cache:AnrYKDF8_vUJ:www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/2007042760.doc+1.+vadovaujantis+Teis%C4%97j%C5%B3+tarybos+2007+m.+baland%C5%BEio+27+d.+nutarimu+Nr.+13P60+%E2%80%9ED%C4%97I+Informacijos+apie+teism%C5%B3+veikl%C4%85+teikimo+visuomenei+ir+visuomen%C4%97s+informavimo+priemon%C4%97ms+taisykli%C5%B3+E2%80%9C.&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

teismo posėdį, vykdo savo pilietinę pareigą ir tuo pačiu demonstruoja pagarbą įstatymams ir teisminei valdžiai. Todėl teismai taip pat turi gerbti žmogų, branginti jo laiką, laikydamiesi bylų nagrinėjimo grafiko, pavyzdžiui, laiku pradėdami teismo posėdį. Jei dėl kažkokių priežasčių pasikeistų bylų nagrinėjimo grafikas, teisėjai turi paaiškinti tokių pasikeitimų priežastis.

5.2. Pagarba ir lojalumas valstybei

Vadovaudamasis pagarbos ir lojalumo valstybei principais, kuris reglamentuotas Kodekso 7 straipsnyje, teisėjas privalo laikytis duotos teisėjo priesaikos, elgtis politiškai neutraliai ir korektiškai, viešai nereikšti savo politinių įsitikinimų, neužsiimti agitacija, atsižvelgti į tai, kad viešai reiškiamas asmeninė nuomonė apie konkrečias bylas gali būti suvokiama kaip oficiali.

Savo pirmine reikšme lojalumas nurodo į įstatymo galios pripažinimą ir besąlygišką jo laikymąsi. Tik vėliau lojalumo sąvoka įgijo ištikimybės valstybei, atsidavimo, laisvo įsipareigojimo ir pasišventimo aspektus. Angliškas žodis *loyalty* pradėtas vartoti XV amžiaus pradžioje, kuris reiškė ištikimybės duotajai priesaikai, tarnybai, meilei prasme. XVI amžiuje lojalumas „atgręžiamas į valstybę ir įgyja modernią ištikimybės valstybei prasmę.

Teisėjo priesaika yra numatyta Teismų įstatymo 59 straipsnyje. Teisėju paskirtas asmuo, prieš pradėdamas eiti pareigas, iškilmingoje aplinkoje prisiekia jį paskyrusiems Respublikos Prezidentui arba Seimui būti ištikimas, Lietuvos Respublikai, savo pareigas atlikti garbingai, vykdyti teisingumą pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti nešališkas, sąžiningas, humaniškas, saugoti patikėtas valstybės paslaptis ir visada elgtis, kaip dera teisėjui.⁵⁷

Iš teisėjo yra reikalaujama elgtis politiškai neutraliai ir korektiškai, viešai nereikšti savo politinių įsitikinimų bei neužsiimti agitacija. Ši nuostata taip pat yra įtvirtinta Konstitucijos 113 straipsnio 2 dalyje bei Teismų įstatymo 48 straipsnio 5 dalyje. Teisėjas negali dalyvauti politinių partijų, kitų politinių organizacijų veikloje.⁵⁸ Tačiau teisėjas turi Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose numatytas Lietuvos Respublikos piliečio teises ir laisves. Teisėjai taip pat yra piliečiai ir jiems turi būti suteikta tokia pati politinė teisė. Tačiau, atsižvelgiant į teisę į teisingą ir nešališką teismo procesą ir teisėtus visuomenės lūkesčius, teisėjai turėtų susilaikyti nuo dalyvavimo politinėje veikloje. Kai kurios valstybės šį principą įtraukė į drausmės taisykles ir taiko nuobaudas už teisėjų elgesį, pažeidžiantį teisėjų pareigą susilaikyti nuo dalyvavimo

⁵⁷ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁵⁸ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

politinėje veikloje.⁵⁹ Teismų įstatymas taip pat numato, kad teisėjas drausmine tvarka atsako už įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą. Teisėjo dalyvavimas politinėje veikloje, sudarytų prielaidas galvoti apie teisėjo pritarimą politinių organizacijų skleidžiamoms idėjoms ir jo nešališkumą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad vienintelė teisminė valdžia yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu.⁶⁰ Teisėjo dalyvavimas vykdant kokią nors politikos kryptį yra imanentinis totalitarinio ir autoritarinio režimo bruožas. Teisėjas, pagal savo atliekamas pareigas, negali būti priskirtas prie valstybės valdininkų.⁶¹

Teisėjų depolitizavimą reikėtų suprasti plačiau, nei narystę politinėse partijose. Į teisėjų depolitizavimo sampratą turėtų įeiti ir nario (rėmėjo) pažymėjimu (bilietu) ar pasižadėjimu neįformintus teisėjų ir politinių partijų ryšius, galinčius pasireikšti, pavyzdžiui, teisėjo pasikartojančiu dalyvavimu („svečio“ ar „stebėtojo“ teisėmis) tam tikros partijos konferencijose, suvažiavime, rinkimų programai svarstyti ar pristatyti skirtuose renginiuose. Tačiau teisėjų depolitizavimo nereikėtų vertinti pernelyg neigiamai vertinant politines partijas ar teisėjo palankumą jų veiklai. Demokratija ir teisinis valstybingumas reikalauja tam tikro teisėjų „politizavimo“, t.y. ištikimybės pagrindinėms konstitucinėms politinėms vertybėms požiūriu.⁶² Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad teisės nuostatų interpretavimas ir taikymas teisme be asmeninės teisėjo pasaulėžiūros ir politinės pozicijos, iš esmės reikštų teisėjo ir teisėkūros vyraujančių politinių jėgų atstovų susiliejamą.⁶³

Vis dėl to, yra valstybių, kur teisėjams nėra uždrausta dalyvauti politinėje veikloje, pavyzdžiui, Slovėnijoje,⁶⁴ o yra ir tokių valstybių, kaip Kanada, kuriose teisėjams neleidžiama net balsuoti. Tuo tarpu Italijoje ir Prancūzijoje minėtų ribojimų nėra. Skirtingose valstybėse yra numatyti skirtingi ribojimai teisėjams dėl dalyvavimo politinėje veikloje. Šiuos skirtumus sąlygoja teismo vaidmuo skirtingose valstybėse bei teisės, kultūros, politinio gyvenimo tradicijos.

⁵⁹ CCJE nuomonė Nr. 3.Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20].

<http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-12-21 nutarimas „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, Valstybės žinios, 1999, Nr. 109-3192.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995-12-06 nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“, Valstybės žinios 1995, Nr. 101-2264.

⁶² ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius:Teisinės informacijos centras, 2005, P. 393-394.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Atviros visuomenės institutas. *Stojimo į Europos Sąjungą priežiūros programa. Stojimo į Europos Sąjungą monitoringo procesas. Teismų nepriklausomumas. Lietuva 2001*. Central European University Press. P.15.

Vis dėl to, svarbiausiu dalyku turėtų būti laikoma ne tai, ar teisėjas yra politiškai neutralus ar priešingai, bet tai, ar jo dalyvavimas politinėje veikloje nepažeidžia šališkumo, nepriklausomumo, teisingumo principų.

Teisėjas taip pat turi atkreipti dėmesį į tai, jog viešai reiškiamą asmeninę nuomonę apie konkrečias bylas gali būti suvokiama kaip oficiali. Teisėjas. Kaip buvo minėta anksčiau, turi visas piliečio teises, numatytas Konstitucijoje ir įstatymuose, tame tarpe ir teisę laisvai reikšti savo mintis. Tačiau teisėjas, prieš darydamas viešus pareiškimus apie konkrečias bylas, turi gerai pasverti savo žodžius ir įvertinti galimybę, kad jo pasisakymai gali būti suprasti kaip oficialūs.

Pagarbos ir lojalumo valstybei principas taip pat reikalauja, kad teisėjas tarnybinį pažymėjimą, mantiją, ženklus naudotų tik vykdant savo pareigas teisės aktų nustatyta tvarka, vertintų juos ir saugotų.⁶⁵

Teisėjų valdžios vykdant teisingumą simboliai yra mantija ir ženklas su Lietuvos valstybės herbu. Asmeniui, kuris paskirtas teisėju, išduodamas teisėjo pažymėjimas, kurį pasirašo Lietuvos Respublikos Prezidentas arba Seimo Pirmininkas. Teisėjų valdžios simbolių etalonus, teisėjo pažymėjimo pavyzdžius, jų išdavimo ir galiojimo tvarkos aprašą tvirtina Prezidentas Teisėjų tarybos siūlymu.⁶⁶

Teisėjo simboliai, ypač teisėjo pažymėjimas turi būti griežtai naudojamas tik teisės aktų nustatyta tvarka. Draudžiama teisėjui naudoti teisėjo pažymėjimą, pavyzdžiui, siekiant gauti sau kokios nors naudos ar išvengti atsakomybės. Teisėjas, savo valdžios simbolių etalonus turi vertinti ir saugoti. Netinkamas elgesys su minėtais daiktais gali užtraukti drausminę atsakomybę.

Pagarbos ir lojalumo valstybei principas yra neabejotinai svarbus teisėjų etikos požiūriu, kadangi teisėjas kaip teisminės valdžios atstovas privalo būti ištikimas Lietuvai ir garbingai atlikdamas savo pareigas vykdyti teisingumą.

5.3. Teisingumas ir nešališkumas

Teisingumo ir nešališkumo principai yra bene svarbiausi principai, kurie gali būti laikomi teisminės valdžios pagrindais. Šiems principams yra skiriama nemažai dėmesio tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Lietuvoje šie principai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 21 straipsnyje, Teismų įstatyme. Tarptautiniu lygmeniu svarbūs yra šie teisės

⁶⁵ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <http://www.teismusavivalda.lt>.

⁶⁶ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

aktai: 1994 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija „Dėl teisėjų nepriklausomumo, efektyvumo ir vaidmens“, Visuotinė teisėjų chartija, Europos Tarybos chartija „Dėl teisėjų statuso“ ir kt. Vadovaudamasis teisingumo ir nešališkumo principais teisėjas privalo laikytis šių taisyklių:

1) kalba, veiksmais, priimamais sprendimais nediskriminuoti atskirų asmenų ar visuomenės grupių dėl lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus, rasės, religijos ar įsitikinimų, odos spalvos, tautybės ar etninės priklausomybės, šeimyninės padėties ir imtis teisėtų priemonių pastebėtai diskriminacijai pašalinti;

2) neturėti asmeninio išankstinio nusistatymo priimant sprendimus ir nereikšti išankstinės nuomonės nagrinėjamos bylos klausimais;

3) nedemonstruoti savo simpatijų ar antipatijų ir išskirtinio dėmesio atskiriems asmenims ar jų grupėms, bylose dalyvaujantiems asmenims;

4) nagrinėjant bylas nepasiduoti valdžios ar valdymo institucijų, pareigūnų, žiniasklaidos priemonių, visuomenės bei atskirų asmenų įtakai;

5) konfliktinėse situacijose elgtis nešališkai, ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo;

6) nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, jeigu yra interesų konfliktas arba turima informacijos, jog privataus pobūdžio aplinkybės gali pakenkti bylos nagrinėjimui;

7) nekonsultuoti asmenų teisiniais klausimais įstatymų nenumatytais atvejais;

8) vengti viešų pasisakymų leidžiančių nuspėti nagrinėjamos bylos baigtį, taip pat nesvarstyti nagrinėjamos bylos su proceso dalyviais ne teismo proceso metu;

9) neatstovauti teisme, išskyrus atstovavimo pagal įstatymą atvejus, pranešti teismo pirmininkui, jei teisėjo ar jo šeimos narių, giminaičių byla teisinga tam teismui, kuriame teisėjas dirba, kad pastarasis spręstų klausimą dėl bylos perdavimo kitam teismui, o jei byla nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiame Teisme, Lietuvos vyriausiame administraciniame teisme ar Lietuvos apeliaciniame teisme, kad būtų užtikrintas nešališkumas.

10) nereikšti asmeninės nuomonės nagrinėjamose konkrečiose bylose bendraujant su visuomene ir žiniasklaida.⁶⁷

Paprastai teisėjo šališkumas siejamas su galimu išankstinės nuomonės susidarymu iki priimant procesinį sprendimą. Teisėjo nešališkumas neabejotinai padeda didinti visuomenės pasitikėjimą teismine valdžia.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

Teisėjų nešališkumo reikalavimas yra įtvirtintas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Pavyzdžiui, nacionalinėje teisėje nešališkumo principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 21 straipsnyje,⁶⁸ Teismų įstatyme. Tarptautiniu lygmeniu nešališkumo teisėjui principą numato 1994 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija „Dėl teisėjų nepriklausomumo, efektyvumo ir vaidmens“, Visuotinė teisėjų chartija, Europos Tarybos chartija „Dėl teisėjų statuto“ ir kt. Pastarosios 4.3 statute yra numatyta, kad teisėjai privalo susilaikyti nuo bet kokio poelgio, veiksmo ar kitos išraiškos, kuri gali paveikti visuomenės pasitikėjimą teisėjų nešališkumu ir nepriklausomumu.⁶⁹

CCJE nuomone, teisėjai turėtų vykdyti savo pareigas niekam neteikdami pirmenybės ir neparodydami savo išankstinio nusistatymo ir šališkumo. Priimdami sprendimus jie neturėtų atsižvelgti į informaciją, esančią už įstatymo ribų. Teisėjai bylos svarstymo metu arba paprašius neturėtų pateikti jokių pastabų, kurios galėtų pagrįstai sukelti įtarimą dėl išankstinio ginčo sprendimo arba turėti įtakos teisingam teismo procesui. Dėmesį jie turėtų rodyti visiems vienodai (pvz.: teismo šalims, liudininkams, advokatams) ir nesiremiant neteisėtais arba su teisėjo pareigų vykdymu nesuderinamais pagrindais. Teisėjai taip pat turėtų garantuoti, kad savo pareigas jie vykdo kompetentingai. Teisėjai, vykdydami savo pareigas, privalo vadovautis teismo proceso šalių lygybės principu, vengti šališkumo ir diskriminacijos bei išlaikyti pusiausvyrą tarp teismo šalių ir užtikrinti teisingą bylos nagrinėjimą. Teisėjai neturėtų būti izoliuoti nuo visuomenės, kurioje jie gyvena, kadangi teismų sistema gali tinkamai funkcionuoti tik tada, kai teisėjai yra juos supančios realybės dalis. Be to, teisėjai, kaip ir piliečiai, mėgaujasi jiems suteiktomis pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, kurias ypač saugo Europos žmogaus teisių konvencija (nuomonės, religijos laisvė, kt.). Todėl teisėjai turi būti laisvi vykdydami su teisėjo profesija nesusijusią veiklą. Tačiau tokia veikla gali sukelti pavojų teisėjų nešališkumui, o kartais ir jų nepriklausomumui.⁷⁰ Todėl būtina nustatyti pusiausvyrą tarp teisėjų dalyvavimo visuomeninėje veikloje ir jų, kaip nepriklausomų ir nešališkų asmenų, įvaizdžio vykdant teisėjo pareigas.

Kai kuriose analizuojamo 8 straipsnio taisyklėse nešališkumo principas pasireiškia netiesiogiai, pavyzdžiui, teisėjas, nagrinėdamas bylas turi nepasiduoti valdžios ar valdymo institucijų, pareigūnų, žiniasklaidos priemonių, visuomenės bei atskirų asmenų įtakai.⁷¹ Teisėjas

⁶⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁶⁹ The European Charter on the Statute of Judges. Council of Europe.DAJ/DOC 98(23).

⁷⁰ CCJE nuomonė Nr. 3.Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20].

<http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

⁷¹Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

procesinius sprendimus turi priimti vadovaudamasis įstatymu, o ne paveiktas minėtų subjektų įtakos.

8 straipsnio 5 punkte yra įtvirtinta nauja taisyklė, kurios nebuvo prieš tai galiojusiose Teisėjų etikos taisyklėse, t.y. teisėjas įpareigojamas konfliktinėse situacijose elgtis nešališkai, ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo. Nelabai aišku, ką šia nuostata norima pasakyti. Pabandykime atskleisti šios nuostatos turinį analizuojant kelis pavyzdžius. Pirmas pavyzdys: teisėjas, eidamas gatve pamato, kaip du vyrai kėsinasi išžaginti moterį. Atsižvelgiant į analizuojamą taisyklę, teisėjas turėtų likti neutralus ir ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo, pavyzdžiui, pranešti policijai. Šiuo atveju dingsta bendražmogiškoji pareiga padėti žmogui. Jei teisėjas bandytu padėti į nelaimę patekusiai moteriai, tai galėtų būti traktuojama kaip nesilaikymas Teisėjų etikos kodekso. Antras pavyzdys: teismo posėdžio metu kyla konfliktas, atsakovas sukelia muštynes su ieškovu. Šiuo atveju taip pat turi likti neutralus ir ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo, pavyzdžiui, iškviesti teisme budintį pareigūną. Vadovaujantis aptariama nuostata, esant konfliktinei situacijai, teisėjas negali bandyti nuraminti įsiaudrinusių šalių, nes taip pat gali būti suprantama kaip Kodekso taisyklių nesilaikymas. Be to, reikalavimas ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo yra vertinamasis, o esant konfliktinei situacijai sunku būtų nustatyti, ar teisėjas padarė objektyviausią ir teisingiausią sprendimą. Reikėtų nepamiršti, kad kodekso tikslas yra apibrėžti teisėjų veiklos ir elgesio principus, kurių jie turi laikytis vykdydami savo funkcijas bei laisvalaikiu. Todėl darytina išvada, kad 8 straipsnio 5 punkte įtvirtinta taisyklė yra perteklinė ir neturinti praktinės reikšmės.

Analizuojant teisėjų nešališkumą, reikėtų dar aptarti taisyklę, kuri numato teisėjo pareigą nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, jeigu yra interesų konfliktas arba turima informacijos, jog privataus pobūdžio aplinkybės gali pakenkti bylos nagrinėjimui. Tai pat neatstovauti teisme, išskyrus atstovavimo pagal įstatymą atvejus, pranešti teismo pirmininkui, jei teisėjo ar jo šeimos narių, giminaičių byla teisinga tam teismui, kuriame teisėjas dirba, kad pastarasis spręstų klausimą dėl bylos perdavimo kitam teismui, o jei byla nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiam Teisme, Lietuvos vyriausiam administraciniam teisme ar Lietuvos apeliaciniam teisme, kad būtų užtikrintas nešališkumas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau CPK) 65 straipsnyje tai pat numatyti pagrindai teisėjui nušalinti: „<...> bylose, kuriose jis yra dalyvaujantis byloje asmuo arba su dalyvaujančiu byloje asmeniu susijęs tokiais teisiniais santykiais, dėl kurių bylos baigtis gali turėti įtakos jo teisėms arba pareigoms; jeigu jis yra su šalimis ar kitais dalyvaujančiais byloje asmenimis susijęs giminystės (tiesiosios aukštutinės ir tiesiosios žemutinės linijos giminaičiai, tikrieji bei netikrieji broliai ir seserys, tėviai ir įvaikiai)

ar svainystės ryšiais; jeigu jį su viena iš šalių ar kitais dalyvaujančiais byloje asmenimis sieja santuokos, globos ar rūpybos santykiai; byloje, kurioje jis buvo arba yra vienos iš šalių arba kitų dalyvaujančių byloje asmenų atstovas; jeigu jis pats, jo sutuoktinis (sugyventinis) arba jo artimieji giminaičiai yra tiesiogiai ar netiesiogiai suinteresuoti bylos baigtimi; jeigu jis dalyvavo priimant sprendimą byloje žemesniosios ar aukštesniosios instancijos teisme arba šioje byloje dalyvavo kaip liudytojas, ekspertas, prokuroras, valstybės ar savivaldybės institucijos atstovas, bei kitais atvejais, jeigu yra aplinkybių, kurios kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo.⁷²

Iš teismų praktikos matyti, kad ne retai yra gaunama prašymų dėl teisėjų nušalinimo nuo bylos, nurodant pagrindą – šališkumą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2001 m. vasario 12 d. nutarime konstatavo, kad asmens konstitucinė teisė, jog jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia tai, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių; teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus; teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga. Vadinasi, turi būti šalinamos prielaidos, galinčios sukelti abejonių dėl teisėjo ir teismo nešališkumo. Asmens konstitucinės teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą turinio aiškinimas yra reikšmingas taikant bei aiškinant šias garantijas įtvirtinančias procesinės teisės normas.⁷³

Europos Žmogaus Teisių Teismas 2000 m. spalio 10 d. sprendime byloje *Daktaras prieš Lietuvą*⁷⁴ konstatavo, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teismo nešališkumo reikalavimas turi du aspektus. Pirma, teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nė vienas teisėjas neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų. Antra, teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t. y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę (sprendimo 30 punktas). Toliau sprendime motyvuojama, kad, vertinant objektyviuosius aspektus, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie vis dėlto kelia abejonių dėl teisėjų nešališkumo. Nuo to priklauso pasitikėjimas, kurį demokratinėje visuomenėje teismai turi įkvėpti žmonėms ir visų pirma bylos šalims (sprendimo 32 punktas). Į šį Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies interpretavimą nagrinėjamoje byloje atsižvelgė Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. balandžio 3 d. nutartyje.

⁷² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl apribojimų advokatui atstovauti arba ginti teisme“, Valstybės žinios, 2001-02-14, Nr. 14-445.

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2000 m. spalio 10 d. sprendime byloje *Daktaras prieš Lietuvą*. Pareiškimo Nr. 42095/98.

Tokią praktiką formuoja ir Aukščiausiasis Teismas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2002 m. rugsėjo 30 d. nutartyje *pagal B. G. ir O. D. prašymą atnaujinti procesą civilinėje byloje, trečiasis asmuo Alytaus apskrities viršininko administracija*, byla Nr. 3K-3-1082, konstatavo: „Teismui pateiktų įrodymų vertinimas ir nustatytų bylos aplinkybių konstatavimas yra teismo pareiga, teismas įvertina įrodymus ir pripažįsta nustatytomis aplinkybes pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą tinkamu bylos aplinkybių ištyrimu. Kai teisėjas daro išvadas apie bylos faktinių aplinkybių įrodytumą ar neįrodytumą pagal prieštarigus įrodomuosius duomenis, netiesioginius įrodymus, esant sudėtingoms bylos aplinkybėms, tai, nors teismo nustatytos bylos aplinkybės yra objektyviai naudingos vienai iš šalių, o teismo darytos išvados vertinamos kaip nenuoseklios, nelogiškos ar spėjamojo pobūdžio, tai nereiškia teisėjo šališkumo, jeigu nėra duomenų dėl jo suinteresuotumo bylos baigtimi ar dar kitokių aplinkybių, kurios keltų abejonių dėl teisėjo nešališkumo“.⁷⁵

Savaime suprantama, jog nepatenkinus pareikštų nušalinimų, sąžininga šalis nepriimtų teismo sprendimo be vidinių abejonių, o jos įsitikinimas teismo šališkumu, ko gero, tik sustiprėtų.⁷⁶ Todėl labai svarbu, kad šalys tikėtų, kad jų ginčas bus išspręstas nešališko teisėjo ar teisėjų kolegijos, o priimtas sprendimas bus neabejotinas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog 8 straipsnio taisyklės tiesiogiai ar netiesiogiai kalba tik apie nešališkumo principą, o ne apie teisingumo principą. Nuostata, kuri savo turiniu labiau atitinka teisingumo principą yra numatyta 6 straipsnio 2 punkte: „teisėjas privalo <...> veikti taip, kad nebūtų pažeidžiami teisingumo principai“⁷⁷ Kaip jau buvo aptarta anksčiau, teisingumo principas yra universalus principas, kuris, be kita ko, suponuoja ir tai, kad bet kokios valstybės taikomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui ir turi atitikti siekiamus teisėtus tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, be to, teisingumas gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant interesų pusiausvyrą bei išvengiant socialinio gyvenimo nestabilumo. Remiantis tuo, kas pasakyta apie teisingumo principą, šis principas analizuojamo 8 straipsnio numatytų taisyklių atžvilgiu tinka tiek, kiek jis savo esme reiškia, kad teisingumo principo įgyvendinimas reikalauja visapusiškos įstatymų

⁷⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2002 m. rugsėjo 30 d. nutartis *B. G. v O. D.*, bylos Nr. 3K-3-1082, kategorijos: 98.1; 98.4; 124.2.8.

LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis *V. K. v R. P., J. M.*, bylos Nr. 3K-3-590, kategorijos: 98.1; 98.4; 124.2.8.

⁷⁶ NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo aplinkybės*. Vilnius, 2002, P. 68.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

saugomų vertybių apsaugos, užtikrinant teisėjo nešališkumą. Todėl kodekso 8 straipsnio pavadinimą būtų pravartu patikslinti paliekant tik žodį „Nešališkumas“.

5.4. Nepriklausomumas

Vadovaudamasis nepriklausomumo principu, teisėjas privalo vykdamas teisingumą, gerbti Lietuvos Respublikos Konstitucijos teismams ir teisėjams suteiktą nepriklausomumą, vengti bet kokios neteisėtos pašalinės įtakos, kuri gali paveikti sprendimų priėmimą, netoleruoti neteisėto kišimosi į teisingumo vykdymą bei imtis priemonių tokiai veiklai nutraukti. Teisėjas priimančias sprendimus turi būti savarankišku ir nepriklausomu nuo kitų teisėjų nuomonės, pareikštos neįstatymų nustatyta tvarka. Be to, teisėjai turi neprisiimti įsipareigojimų ar nesiimti veiklos, kuri trukdytų tinkamai atlikti teisėjo pareigas ar apribos jo, kaip teisėjo veiksmus. Atliekant pareigą, teisėjas turi laikytis įsipareigojimo būti nepriklausomu ir neturėti asmeninio intereso. Svarbu, kad teisėjai savo elgesiu gintų teisėjų ir teismų nepriklausomumo įvaizdį visuomenėje (Kodekso 9 straipsnis).

Kiekvienas asmuo nori, kad jo ginčą išspręstų nepriklausomas teisėjas, kuriam nedaro įtakos jokios išorinės aplinkybės. Kaip matyti, teisėjams yra keliami dideli reikalavimai. Tai reiškia, kad teismo nepriklausomumas nėra profesinė privilegija, o asmenų teisė turėti nešališką ginčų sprendimo instituciją.

Teismo nepriklausomumas ir nešališkumas yra glaudžiai susiję principai. Nepriklausomumas reiškia teismo atskyrimą nuo kitų valstybės valdžios institucijų ir teismo nepriklausymą nuo proceso dalyvių. Nešališkumo principas reikalauja, kad teisėjai vykdydami teisingumą vadovautųsi tik įstatymu, o ne įtakoti pašalinių veiksnių. Nepriklausomumo principo įtvirtinimas teisės aktuose dar negarantuoja jo įgyvendinimo. Tam, kad teismai būtų nepriklausomi, jiems yra numatytos papildomos garantijos, tokios kaip darbo sąlygos, atlyginimo stabilumas, teisėjo asmens neliečiamumas ir kt.

Nepriklausomumo principas yra įtvirtintas Konstitucijoje, Teismų įstatyme, CPK ir kituose teisės aktuose. Šio principo svarba buvo aptariama 1993 m. gruodžio 14 d. ir 1998 m. birželio 28 d. Metmenų redakcijose.⁷⁸ Šiam principui daug dėmesio yra skiriama ir tarptautiniuose teisės aktuose, pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. rekomendacijoje „Dėl teisėjų nepriklausomumo, efektyvumo ir vaidmens“ bei Jungtinių Tautų

⁷⁸ Valstybės žinios, 1993, Nr. 70-1311; Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1736.

Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijoje „Pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai“.⁷⁹ Rekomendacijoje yra kalbama apie teismo nepriklausomumo principo svarbą ir siūloma valstybėms į tai atkreipti dėmesį ir šį principą įtvirtinti savo teisinėje sistemoje, o Rezoliucija taip pat parėžia nepriklausomumo principo reikšmingumą.

V. Valančius savo daktaro disertacijoje taip apibrėžia nepriklausomumo principą: „teismo ir teisėjo nepriklausomumas – tai valstybėje įtvirtinta garantijų sistema, užtikrinanti savarankišką institucinį teismo funkcionavimą, sudarant sąlygas teisėjams profesionaliai ir nevaržomai vykdyti teisingumą, apsauganti teismą ir teisėją nuo politinio, ekonominio bei kitokio išorinio ar vidinio poveikio“.⁸⁰ Tam, kad teisėjai galėtų tinkamai vykdyti teisingumą, pavestą Konstitucijos ir kitų teisės aktų, teismai ir teisėjai turi būti nepriklausomi tiek nuo kitų valdžių, tiek nuo proceso dalyvių. Tik nepriklausomas teismas gali tinkamai apginti žmonių pažeistas teises ir teisėtus interesus.

Nepriklausomumas yra konstitucinis principas. Konstitucijoje teisėjo ir teismo principas suformuotas gana lakoniškai ir abstrakčiai: „Teisėjas ir teismas vykdydami teisingumą yra nepriklausomi“⁸¹ (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas - vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Tokioje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.⁸²

Atsižvelgiant į Konstitucijos kontekstą, galima skirti du neatsiejamus teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektus. Šis principas visų pirma reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į

⁷⁹ Recommendation No R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges, adopted by the Committee of Ministers on 13 October, 1994; Resolution No 40/146 of the General Assembly of the United Nations of 13 December, 1985 “Basic Principles of the Independency of the Judiciary”.

⁸⁰ VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija: LTU. Vilnius, 2002, P. 21.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, Valstybės žinios, 1999, Nr. 109-3192.

teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo nustatytą atsakomybę. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga. Kita vertus, teisėjas ir teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas. Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją - vykdyti teisingumą.⁸³

Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog teisminės valdžios pilnavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savivaldą. Teisminės valdžios savivalda apima ir teismų darbo organizavimą, taip pat teisėjų profesinio korpuso veiklą. Teismų organizacinis savarankiškumas ir savivalda - svarbios realaus teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos. Kitų valdžios institucijų konstitucinė pareiga - gerbti Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą. Organizacinio teismų savarankiškumo materialinis pagrindas - jų finansinis nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios sprendimų. Pažymėtina, kad finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete. Teismų organizacinio nepriklausomumo garantavimas yra viena esminių prielaidų žmogaus teisėms užtikrinti.

Anot E. Šileikio, Konstitucinis teismas, siekdamas išvelgti Konstitucijoje teismų nepriklausomumą ne tik teisingumo vykdymo požiūriu, pernelyg sureikšmino finansinį nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios sprendimų, nepakankamai įvertindamas akivaizdų teismų finansinį priklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios valdžios sprendimų, pirmiausiai – sprendimo tvirtinti valstybės biudžetą (Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalis).⁸⁴ Toks Konstitucinio Teismo išaiškinimas yra diskutuotinas, kadangi gali susidaryti įspūdis, kad patys teismai turėtų nuspręsti, kiek lėšų jiems turi būti skiriama ir niekas to reikalavimo negalėtų svarstyti. O tai tikrai galėtų sukelti nemažai nepasitenkinimo visuomenėje.

Būti nepriklausomam teisėjui įpareigoja ir priesaika, kurią pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį jis duoda prieš pradėdamas eiti savo pareigas. Teisėjo elgesys, susijęs su

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 397.

tiesioginiu pareigų atlikimu, taip pat jo veikla, nesusijusi su jo pareigomis, neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo.

Kita garantija, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį. Jų reputacija turi būti nepriekaištinga. Tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai ir etiniai reikalavimai. Teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą - atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę.

Pažymėtina, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas įtvirtintas ir daugelyje tarptautinių aktų: Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, 1999 m. lapkričio 17 d. priimtoje Visuotinėje teisėjų chartijoje, Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. rekomendacijoje „Dėl teisėjų nepriklausomumo, efektyvumo ir vaidmens“ bei Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijoje „Pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai“ ir kt. Rekomendacijoje yra kalbama apie teismo nepriklausomumo principo svarbą ir siūloma valstybėms į tai atkreipti dėmesį ir šį principą įtvirtinti savo teisinėje sistemoje, o Rezoliucija taip pat parėžia nepriklausomumo principo reikšmingumą.⁸⁵ Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas siejasi su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio nuostatomis, įtvirtinančiomis asmens teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą. Europos žmogaus teisių teismas, nagrinėdamas bylas dėl Konvencijos 6 straipsnio pažeidimų, skiria objektyvius ir subjektyvius teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą elementus. Nagrinėjamos bylos požiūriu ypač reikšmingi yra pirmieji. Tai - valdžių padalijimo užtikrinimas, atitinkamas valdžios institucijų santykių reguliavimas. Europos žmogaus teisių teismo praktikos analizė leidžia teigti, kad teismų ir teisėjų veiklos kontrolė ar atvejai, kai teismams poveikį daro neteisminės struktūros, yra laikomi Konvencijos 6 straipsnio pažeidimais. Antai Europos žmogaus teisių teismo 1994 m. lapkričio 24 d. sprendime byloje Beau martin prieš Prancūziją (Series A, No 296-B) buvo konstatuota, kad pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 punkto prasmę „teismas“ gali būti tik organas, kuriam priklauso visa jurisdikcija ir kuris atitinka tokius reikalavimus kaip

⁸⁵ Recommendation No R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges, adopted by the Committee of Ministers on 13 October, 1994; Resolution No 40/146 of the General Assembly of the United Nations of 13 December, 1985 “Basic Principles of the Independency of the Judiciary”.

nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios, taip pat nuo bylos šalių.⁸⁶ Tokią išvadą Europos žmogaus teisių teismas grindė ir kitais savo sprendimais.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijoms taip pat priskirtinas teisėjo ir teismo teisinis statusas. Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį. Teismų praktiką formuoja tik patys teismai, taikydami teisės normas. Žmogaus teisės ir laisvės teisėjas užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais.

Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, kad „pagal tai, kaip įstatymuose detalizuojamas Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismo nepriklausomumas, teisėjų nepriklausomumo garantijas galima sąlygiškai suskirstyti į tris grupes: a) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, b) teisėjo asmens neliečiamumo, c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas“. Užtikrinant teisėjo įgaliojimų neliečiamumą Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtinta, kad teisėjas gali būti įstatymo nustatyta tvarka atleistas iš pareigų tik Konstitucijoje nurodytais atvejais. Įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, kad teisėjas, nepaisant to, kokios politinės jėgos yra valdžioje, išlieka nepriklausomas, jis neturi taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos valdžioje. Garantuojant teisėjo asmens neliečiamumą Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Ne mažiau svarbios ir Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos. Jos reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisėjui socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai. Šios garantijos įtvirtintos demokratinių valstybių teisėje, taip pat įvairiuose tarptautiniuose aktuose. Antai 1999 m. lapkričio 17 d. Visuotinės teisėjų chartijos 13 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas, siekiant užtikrinti jo tikrą ekonominį nepriklausomumą, privalo gauti pakankamą

⁸⁶ Europos žmogaus teisių teismo 1994 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Beau martin prieš Prancūziją (Series A, No 296-B).

atlyginimą; atlyginimas neturi priklausyti nuo teisėjo darbo rezultatų ir negali būti sumažintas teisėjo darbo teisme metu.⁸⁷

Pažymėtina, kad atskleisdamas teisėjo ir teismų nepriklausomumo konstitucinio principo turinį Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, jog „bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą“. Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistemos vertinimas leidžia teigti, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios. Teisėjo ir teismų nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį, todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, nebus garantuota teisės viršenybė. Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtųsi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teises ir orumą. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas.

Pažymėtina, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitikslis dalykas - tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Taigi svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitražą.⁸⁸

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra nedalomas. Įstatymu reguliuojant teismų veiklą negalima sudaryti prielaidų paneigti Konstitucijos 5 ir kituose straipsniuose įtvirtintą Teismo, kaip savarankiškos ir visavertės valstybės valdžios, sampratą. Kitaip nebūtų garantuota Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių apsauga.

⁸⁷ Visuotinė teisėjų chartija. Justitia, 1996, Nr. 5-6.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“, Valstybės žinios, 1995, Nr. 101-2264.

5.5. Sąžiningumas ir nesavanaudiškumas

Seniai pastebėta, kad teisė ir moralė yra viena nuo kitos neatskiriama disciplina. Prof. P. Leonas rašė: „etika ir teisė apima taisykles, kurios tvarko žmonių tarpusavio sugyvenimo santykius“.⁸⁹ Paprastai manoma, kad moralinis reguliavimas priklauso nuo žmonių, o teisinis – nuo valstybės. G. D. Veccio teigia, kad apibrėžiant valstybės sąvoką, reikia pagalbon šauktis teisę, kuri gali būti tiksliai apibrėžta tik etikos pagalba.⁹⁰ Vadinasi, moraliniu požiūriu valstybė turi tarnauti visuomenei, todėl jos leidžiami teisės aktai turi atitikti ir moralines nuostatas. Reguluojant visuomeninius santykius, didelį vaidmenį vaidina žmogaus sąžinė. Sąžinė yra etikos kategorija, reiškianti aukščiausią formą, kurią asmuo sugeba morališkai save kontroliuoti bei save išsaugoti. Kitaip nei pareigos jausmas, sąžinė apima ir savęs įvertinimą. Sąžinė įpareigoja žmogų savo veiksmais ne šiaip nusipelninti pagarbą, kaip reikalauja garbės ir asmenybės orumo jausmas, bet atsidavus tarnauti visuomenei. Sąžinė – visuomenėje išugdomas sugebėjimas.⁹¹

Tarpukario žymus Lietuvos teisininkas K. Šalkauskis teigia, kad „Teisėjas visur ir visuomet turi sąžiningai eiti savo pareigas. Teisėjo sąžiningumas yra skaudžiausias, kai jis sprendžia opius visuomenei reikalus, ir neteisingas teisėjas gali padaryti tiek moralinio, tiek materialinio blogio, kaip nė vienas kitas valstybės valdininkas“.⁹² Teisėjas turi būti sąžiningas ne tik sprenddamas bylas, bet ir laisvu nuo darbo metu. Mūsų konstitucija nieko nekalba apie teisėjų sąžiningumą, joje yra tik pasakyta, kad „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“ (109 straipsnis 3 dalis). CPK 3 straipsnio 1 dalyje taip pat yra įtvirtintas teisingumo principas: „Teismas, aiškindamas ir taikydamas įstatymus bei kitus teisės aktus, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais“.⁹³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos antrame skyriuje 21 straipsnyje numatyta, kad „Teisėjai yra aukštos moralės <...>“⁹⁴. Šioje Konvencijoje taip pat nėra pateiktos sąžinės sampratos. Sąžiningumo principas yra detalizuotas teisėjų etikos kodekso 12 straipsnyje kartu su nesavanaudiškumo principu. Abu šie principai yra labiau moralinės kategorijos nei teisinės, todėl nelengva juridizuoti sąžiningumo ir nesavanaudiškumo principus teisėjams.

⁸⁹ LEONAS, Petras. Istorinė žmogiškumo etikos ir teisės evoliucija. Kaunas:Raidė, 1937. P.3.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Filosofijos žodynas. Vilnius:Mintis, 1975, P. 381.

⁹² ŠALKKAUSKIS, Kęstutis. Teisėjo „sąžinės“ sąvoka mūsų įstatymuose. Teisė. Lietuvos teisininkų draugija, 1937, Nr. 37. P. 123.

⁹³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios.2002, Nr. 36-1340.

⁹⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

Vadovaudamasis sąžiningumo ir nesavanaudiškumo principais teisėjas privalo nesinaudoti teismo turto ir teikiamomis galimybėmis ne tarnybinei veiklai bei vengti valstybės turto ir lėšų nekompetentingo naudojimo, vykdant tarnybines funkcijas. Italijos teisėjų elgesio etikos kodekse taip pat yra įtvirtintas principas, kuris įpareigoja teisėją turimą teismo materialųjį turtą ir finansinius išteklius naudoti pagrįstai. Teisėjas turi vengti nekompetentingo lėšų švaistymo, siekdamas įgyvendinti teismo tikslus.⁹⁵

Nesavanaudiškumo principas reikalauja, kad teisėjas tarnautų visuomenės interesams, o ne savo asmeniniams ar savo artimųjų interesams. Todėl teisėjas turėtų nesiekti naudos sau, savo šeimai, artimiesiems ar draugams, naudojantis savo tarnybine padėtimi. Tai pat teisėjui draudžiama piktnaudžiauti savo tarnybine padėtimi, siekiant paveikti kitų asmenų sprendimus. Ne tik pašaliniai asmenys negali kištis į teisėjo veiklą ir bandyti daryti įtaką jo priimamiems sprendimams, bet ir teisėjas negali daryti įtakos kitų asmenų sprendimų, naudodamasis savo tarnybine padėtimi.

Kodekso 12 straipsnio 5 punktas nurodo teisėjui būti nepaperkamam, nepriimti dovanų, pinigų, neatlygintinų paslaugų ar kitokių prielankumo ženklų, išskirtinių lengvatų ir nuolaidų ar kitų paslaugų iš fizinių ir juridinių asmenų, jeigu tai gali sukelti viešųjų ir privačių interesų konfliktą, paveikti nagrinėjamos bylos eigą. Vadovaujantis šia nuostata, galima daryti išvadą, kad teisėjai gali priimti dovanas, pinigus, neatlygintinas paslaugas, išskirtines lengvatas, nuolaidas ar kitas paslaugas, jei nebus grėsmės kilti privačių ir viešų interesų konfliktui. Takoskyra tarp to, kas galima daryti, ir to, ko negalima, sunku nustatyti, todėl esant bent menkiausiam įtarimui, kad gali kilti privačių ir viešų interesų konfliktas, teisėjas turėtų nepriimti nei daiktų, nei paslaugų. Jei teisėjas pažeistų šią nuostata, jam galėtų grėsti ir baudžiamoji atsakomybė.

To paties straipsnio 6 punktas reikalauja nedalyvauti teisėjui finansinėje ar komercinėje veikloje, naudojantis savo pareigomis. Ši nuostata tai pat nedraudžia teisėjui dalyvauti komercinėje ir finansinėje veikloje kaip eiliniui piliečiui lygiomis teisėmis su kitais. Draudimas dalyvauti tokiose veiklose veikia tik tada, kai tai daroma naudojantis savo tarnybine padėtimi.

Kodekso 12 straipsnio 5 punktas nurodo teisėjui elgtis taip, kad šeimos, visuomeniniai, socialiniai ir kitokie santykiai nekenktų teisėjo tiesioginių pareigų atlikimui. Atsižvelgiant į sąžiningumo ir nesavanaudiškumo principų turinį, šis reikalavimas elgtis taip, kad šeimos,

⁹⁵ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

visuomeniniai, socialiniai ir kitokie santykiai nekenktų teisėjo tiesioginių pareigų atlikimui, neturėtų būti numatytas Kodekso 12 straipsnyje. Vadovaujantis sąžiningumo principu pagal šią nuostatą turėtų būti iš teisėjo reikalaujama elgtis sąžiningai su šeima ir kitais asmenimis tam, kad jo nesąžiningas elgesys trukdytų teisėjui atlikti tiesiogines pareigas – vykdyti teisingumą. Šios nuostatos priskyrimą prie sąžiningumo ir nesavanaudiškumo principų galima būtų pateisinti nebent tuo, kad teisėjas visur ir visada turi būti sąžiningas ir nepagrįstai nesiekti naudos sau ar savo artimiesiems bei draugams. Šią nuostatą būtų pravartu priskirti prie kito principo „Padorumas“.

5.6. Padorumas

Padorumo principas yra glaudžiai susijęs su prieš tai aptartais principais - sąžiningumu ir nesavanaudiškumu. Padorumo principas taip pat yra ne tik teisinė bet ir moralinė kategorija. Teisėjo padorumas neįgyjamas apsirengus teisėjo mantija. Padorumo jausmą teisėjas „atsineša“ dar iki paskyrimo jį teisėju, nes šį moralinį principą formuoja aplinka, kurioje jis visą laiką gyveno iki tampant teisėju. Tapimas teisėju gali tik sustiprinti pareigą būti padoriam. Vadovaudamasis padorumo principu teisėjas privalo būti nepriekaištingos reputacijos ir ją saugoti. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Teismų įstatymo 52 straipsnis nurodo, koks asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Pagal šio straipsnio paskutinį punktą, asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jei neatitinka kitų Teisėjų etikos taisyklių reikalavimų (turėtų būti Lietuvos respublikos teisėjų etikos kodekso reikalavimus). Visa tai suponuoja mintį, kad bet kuris Kodekso reikalavimo nesilaikymas bus padorumo principo pažeidimas taip pat.

Padorus teisėjas turėtų nesinaudoti kito asmens klaidomis ar nežinojimu. Įstatymai nėra idealūs, juose pasitaiko ir spragų. Tam, kad asmuo tinkamai įgyvendintų savo teisę į teisminę gynybą, jis turi išmanyti teisės mokslus. Kartais žmonės dėl teisės neišmanymo ar kitų priežasčių gali suklysti, pavyzdžiui pateikti teismui netikslius dokumentus. Todėl teisėjas galėtų pasinaudoti tokia situacija ir netenkinti vienokio ar kitokio prašymo vadovaudamasis teismo diskrecija. Šis principas įpareigoja teisėją elgtis padoriai ir nepasinaudoti kito nežinojimu ar suklydimu. Iš teisėjo taip pat yra reikalaujama nemenkinti kitų bendradarbių darbo, elgtis su jais bei kitais asmenimis pagarbiai, spręsti konfliktines situacijas taikiai ir mandagiai, nereikšti niekam paniekos, neižeidinėti, neplūsti, nevartoti smurto. Teisėjas negali sau leisti nesitvardyti dėl iškilusių sunkumų ne tik darbe, bet ir laisvu nuo darbo metu. Darbinėje ir kitoje viešojoje

veikloje bei privačiame gyvenime teisėjas turi elgtis sąžiningai, korektiškai, mandagiai, garbingai, tačiau netoleruoti asmens įžeidinėjimo ar žeminimo.

Padorumo principas reikalauja teisėjui susilaikyti nuo viešų pasisakymų apie kitų teisėjų nagrinėjamas bylas. CCJE nuomone, teisėjai turi atsargiai bendradarbiauti su masinėmis informavimo priemonėmis ir susilaikyti ne tik nuo savo, bet ir nuo kitų teisėjų nepagrįstų nagrinėjamų bylų komentarų.⁹⁶ Teisėjai turi būti solidarūs savo kolegų atžvilgiu ir susilaikyti nuo viešų pasisakymų apie kitų teisėjų nagrinėjamas bylas. Negaliu sutikti su šia nuostata, kadangi, kaip buvo diskutuojama anksčiau, tam, kad priartinti visuomenę prie teismų, reikėtų teisėjų veiklą padaryti viešesnę ir suprantamesnę piliečiams. Pasiūlymas buvo laidos, kuriose kompetentingi teisėjai pakomentuotų didžiausio visuomenės dėmesio sulaukusių teismų sprendimus ir nutartis (įsiteisėjusius), jų priėmimo motyvus. Pasisakymai turėtų būti griežtai objektyvus, paremti tik byloje nustatytais faktais, vengiant bet kokios asmeninės teisėjo nuomonės ar vertinimo.

Teisėjas visada ir visur turi elgtis taip, kad savo elgesiu nežemintų teisėjo ir teismų vardo, gerbtų savo profesiją ir visus žmones.

5.7. Pavyzdingumas ir pareigingumas

Šie principai yra įtvirtinti atitinkamai kodekso 14 ir 15 straipsniuose. Vadovaudamasis pavyzdingumo principu teisėjas privalo profesinėje veikloje ir privačiame gyvenime savo elgesiu, kalba, drausme, išvaizda rodyti pavyzdį, laikantis visuotinai pripažintų moralės normų ir etikos reikalavimų, nežeminti teisėjo vardo, saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Iš teisėjo reikalaujama, kad jis būtų tolerantiškas, punctualus ir paslaugus. Teismo posėdžio metu teisėjas negali rodyti susierzinimo, pykčio, vengti balso pakėlimo. Jam neleidžiama moralizuoti teismo procese dalyvaujančių asmenų. Posėdžio metu teisėjas turi būti oficialus, kantrus, mandagu ir visada veikti profesionaliai bei humaniškai. Suklydęs teisėjas neturi vengti prisipažinti klydęs, o turi pripažinti savo klaidas ir jas taisyti.⁹⁷ Be to, teisėjas, kuris klysta, pripažįsta tai ir pasimoko – yra geresnis teisėjas ir gali būti pavyzdys visuomenei nei tas, kuris nenori prisipažinti suklydęs. Teisėjui, kaip matyti, yra keliami nepaprastai dideli reikalavimai. Jam yra taikomi kur kas aukštesni standartai nei eiliniams piliečiams. pavyzdžiui teisėjui draudžiama piktnaudžiauti

⁹⁶ CCJE nuomonė Nr. 3. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20]. <http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

alkoholiu ir psichotropinėmis medžiagomis, vartoti narkotines ir toksines medžiagas ne medicinos tikslais. Eiliniams piliečiams taip pat draudžiama vartoti narkotines medžiagas, tačiau kitų minėtų medžiagų – nedraudžiama. Atsakomybė tokiems asmenims kiltų dėl minėtų medžiagų naudojimo tik tuo atveju, jei jis pažeistų teisės aktus. Teisėjas nuolat turi tobulinti savo kalbos ir bendravimo kultūrą bei savo privatų gyvenimą tvarkyti taip, kad nenukentėtų teismų interesai ir teisėjo reputacija.

Vadovaudamasis pareigingumo principu teisėjas privalo nepažeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų. Teisėjai turi vykdyti savo tiesiogines funkcijas vadovaudamasi tik įstatymu. Reikalaujami iš kitų gerbti ir nepažeisti įstatymų, visų pirma, patys teisėjai turi juos gerbti ir nepažeidinėti. Teisėjai, kurie negerbia įstatymų, žemina teisėjo vardą ir menkina teismų įvaizdį. Didelę reikšmę teisėjo įvaizdžiui turi jo kalbos ir rašto kultūra. Teisėjas turi surašyti procesinius dokumentus taip, kad jie atitiktų įstatymų ir valstybinės kalbos reikalavimus. Pasitaiko, kai procesiniai sprendimai yra surašomi su gramatinėmis, stilistikos ir skyrybos klaidomis. Reikia nepamiršti, kad procesiniai sprendimai yra priimami ir skelbiami Lietuvos Respublikos vardu, be to jie yra visuotinai privalomi teisės taikymo aktai. Todėl saugant teisėjo profesijos prestižą ir gerą valstybės vardą, tokių klaidų turėtų būti išvengta. Prastas sprendimų surašymo lygis taip pat mažina visuomenės pasitikėjimą teismais.⁹⁸

Pavyzdingumo principas reikalauja savo pareigas atlikti nepriekaištingai, laiku, profesionaliai ir dalykiškai. Šiuos reikalavimus gali įvykdyti tik kompetentingas teisėjas. Jis privalo išsiginčyti į nagrinėjamų bylų esmę, vengti skubotumo ir paviršutiniškumo, tačiau nevilkinti teismo proceso. Tarptautinai teisės aktai taip pat reikalauja, kad teisėjas savo pareigas atliktų stropiai ir veiksmingai, be jokio nepagrįsto vilkinimo.⁹⁹

Teisėjas be abejojimo, turi reaguoti į kitų teisėjų, prokurorų ir advokatų padarytus įstatymų bei profesinės etikos pažeidimus.¹⁰⁰ Teisėjas, negali nuolaidžiauti nei savo kolegoms, nei kitiems su jo profesija susijusiems asmenims. Teisėjas visiems vienodai turi būti teisingas, reiklus ir griežtas. Jei teisėjas padaro išvadą, kad minėti asmenys padarė įstatymų bei profesinės etikos pažeidimus, jis turi priimti atskirą nutartį ir apie tai informuoja atitinkamas institucijas.

⁹⁸ VALANČIUS, Virgilijus. Ar teismas gali patikti visiems? Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga. Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, P. 22.

⁹⁹ Visuotinė teisėjų chartija. Justitia, 1996, Nr. 5-6.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

5.8. Konfidencialumas, skaidrumas ir viešumas

Vadovaudamasis konfidencialumo principu, kuris įtvirtintas Kodekso 10 straipsnyje, teisėjas privalo griežtai laikytis valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios ir kitos neskelbtinos informacijos apsaugos reikalavimų, neatskleisti bylos nagrinėjimo metu gautos konfidencialios informacijos. Taip pat nenaudoti, pažeidžiant įstatymus, savo viešojoje veikloje ir privačiame gyvenime informacijos, kurią jis sužinojo bylos nagrinėjimo metu. Daugelio užsienio šalių taisyklėse ar kodeksuose, reglamentuojančiose teisėjų elgesio taisykles, įtvirtinta panaši nuostata, draudžianti naudoti bylos nagrinėjimo metu gautą informaciją tikslams, nesusijusiems su byla. Priimdamas viešame teismo posėdyje sprendimą ar procesą užbaigiančią nutartį, teismas turi teisę dalyvaujančių byloje asmenų prašymu ar savo iniciatyva motyvuota nutartimi nustatyti, kad bylos medžiaga ar jos dalis yra nevieša, kai reikia apsaugoti žmogaus asmens, jo privataus gyvenimo ir nuosavybės slaptumą, informacijos apie žmogaus sveikatą konfidencialumą, taip pat jeigu yra pagrindas manyti, kad bus atskleista valstybės, tarnybos, profesinė, komercinė ar kita įstatymų saugoma paslaptis.¹⁰¹ Tokios konfidencialios informacijos teisėjas ne tik, kad neturi teisės atskleisti, bet ir turi imtis priemonių, kad konfidencialumas būtų išsaugotas.

Vadovaudamasis skaidrumo ir viešumo principais (Kodekso 11 straipsnis), teisėjas privalo užtikrinti savo veiksmų ir priimamų sprendimų viešumą, pačiam ar per spaudos atstovus pateikti visuomenei savo priimtų sprendimų motyvus, kiek leidžia teisės aktų nustatytos ribos, bei teisės aktų nustatyta tvarka ir sąlygomis teikti informaciją visuomenei. Teisėjas vykdydamas šiuos reikalavimus turi vengti viešųjų ir privačių interesų konflikto.¹⁰²

Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Tai įtvirtinta ne tik Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje, kituose nacionaliniuose teisės aktuose, bet ir tarptautiniuose teisės aktuose.

5.9. Solidarumas

Vadovaudamasis solidarumo principu teisėjas privalo teisėjų tarpusavio santykius grįsti pasitikėjimu, sąžiningumu, tolerancija, taktiškumu ir mandagumu. Teisėjai turi padėti vienas kitam darbinėje veikloje, keistis įgyta patirtimi ir žiniomis (16 straipsnis).¹⁰³ Ši nuostata reikalauja, kad teisėjai „veiktų kaip viena jėga“, vieni kitiems padėtų. Solidarumo principą

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). . Valstybės žinios.2002, Nr. 36-1340.

¹⁰² Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

teisėjų veikloje galima suprasti kaip abipusį vienas kito palaikymą ir paramą, pagrįstą veiksmų vieningumu, interesų, siekių bei tikslų bendrumu.

To paties straipsnio antras punktas teisėjams nurodo padėti vienas kitam apsiginti nuo šmeižto žiniasklaidoje, neadekvačios kritikos ar profesinio diskreditavimo. Ši nuostata rodo, kad egzistuoja priešiški santykiai tarp teismų ir žiniasklaidos. Problemos, susijusios su žiniasklaidos įtaka formuojant teismų įvaizdį, jau buvo atkirai darbe aptartos. Minėtas pasiūlymas rengti laidas, puikiai padėtų išspręstą šią problemą, kadangi kompetentingi teisėjai oficialiai galėtų pakomentuoti įsiteisėjusius sprendimus, dėl kurių visuomenėje kilo susidomėjimas.

5.10. Profesinės kvalifikacijos kėlimas

Vadovaudamasis profesinės kvalifikacijos kėlimo ir karjeros principais teisėjas privalo laikytis šių taisyklių: 1) nuolat kelti savo profesinę kvalifikaciją; 2) nesiekti, kad karjerai būtų sudarytos išskirtinės lengvatos.¹⁰⁴

Teisėjų kvalifikacija ir profesionalumas yra svarbus klausimas. Nuo teisėjų kvalifikacijos priklauso teisės kaip visuomeninių santykių regulatoriaus vertingumas, teisėtvarkos, teisinės sąmonės bei teisinės kultūros lygis valstybėje. Teisėjų profesinio mokymo ir kvalifikacijos kėlimo pagrindinis tikslas yra specialių teisinių žinių, įgūdžių įdiegimas bei jų tobulinimas, etinės atsakomybės ugdymas, padėsiantis sustiprinti pasitikėjimą teismu bei visa teisine Lietuvos sistema.¹⁰⁵ Tarptautiniai teisė aktai tai pat nemažai dėmesio skiria teisėjo kvalifikacijos kėlimui. Pavyzdžiui Europos teisėjų chartijoje „Dėl teisėjų statuto“ nurodo, kad teisėjai turi reguliariai dalyvauti kursuose, kuriuose keltų savo kvalifikaciją.¹⁰⁶

Esant šiandieninei padėčiai, kai įstatymai keičiasi labai dažnai, teisėjas turi vadovautis tik aktualia redakcija priimdamas procesinius sprendimus, todėl turi nuolat kelti savo žinių lygį.

Lietuvoje teisėjams nustatomas įvadinis mokymas ir privalomasis kvalifikacijos kėlimas. Įvadinis mokymas skiriamas asmenims, pirmą kartą paskirtiems apylinkės teismo teisėjais, jų žinioms plėsti ir profesiniams įgūdžiams formuoti. Teisėjo įvadinis mokymas prieš jam pradėdant eiti teisėjo pareigas trunka ne mažiau kaip mėnesį. Privalomasis kvalifikacijos kėlimas – specialių profesinių žinių plėtimas ir įgūdžių formavimas, skirtas teisėjams: kai paaukštinamos jų pareigos; paskirtiems ar perkeltiems iš bendrosios kompetencijos teismo į specializuotą

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ VALANČIUS, Virgilijus. Teisėjo ir teismo darbuotojo etika. Vilnius, Lietuvos teisėjų mokymo centras. 2000, P. 6.

¹⁰⁶ The European Charter on the Statute of Judges. Council of Europe. DAI/DOC 98(23).

teismą ir atvirkščiai, taip pat kitais atvejais, kai keičiasi teisėjo specializacija; kai iš esmės pasikeičia visuomeninių santykių teisinis reglamentavimas; ne rečiau kaip kas penkeri metai, skaičiuojant nuo ankstesnio mokymo ir kitais reikiamais atvejais. Teisėjų mokymą organizuoja, mokymo programas ir metodinę medžiagą rengia Teisėjų taryba ir Teisingumo ministerija.¹⁰⁷ Tačiau tam, kad būtų išspręsta problema dėl nekvalifikuotų teisėjų, reikia ne tik kelti jau esamų teisėjų kvalifikaciją, bet ir didinti reikalavimus pretendents į teisėjus.

Kaip matyti iš darbe aptartų elgesio standartų teisėjams, teisingumo vykdymas yra ypatingai sunkus darbas, kuris reikalauja ne tik teisinio išsilavinimo, bet ir gilių moralinių vertybių. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso patvirtinimas yra tikrai reikšmingas žingsnis, siekiant nusistatyti griežtus teisėjų elgesio reikalavimus. Tačiau anot gerbiamo habil. dr. V. Mikelėno, profesinės etikos kodekso patvirtinimas negalėtų būti veiksmingas, nes tėra deklaracijų rinkinys, kuris pats savaime padėties nepakeis. Kol Lietuvoje nėra gilesnio požiūrio į vidinį teisėjo nepriklausomumą tradicijų, kita vertus, kol nėra griežtų reputacijos standartų parenkant pretendentes į teisėjus, situacija nepasikeis.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.

¹⁰⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. Kokių teismų reikia Lietuvai?. Justitia, 2006, Nr. 3 (61). P. 7.

6. Apie teisėjų etiką užsienyje

Italijoje pagrindinė teisinės etikos mintis yra kodifikuota jau 1995 m. Čia iškyla dilema, kuri išvelgiama ir daugelyje kitų šalių: kodifikavimas buvo parengtas teisėjų, ir vis gi išleistas teisingumo ministerijos. Tuo bandė pasinaudoti tuometinė Berlusconi vyriausybė ir suprojektavo detalų su drausminėmis priemonėmis susijusį Etikos kodeksą, kuris tuo tarpu dėl atsiradusio valdžios pasikeitimo įsigaliojo žymiai susilpnėjusia forma 2005 m. Jis yra sudarytas iš 14 straipsnių, kurie yra suskirstyti į skyrius: „Bendros taisyklės“, „Nepriklausomybė, nepartiškumas ir korektiškas elgesys“, „Elgesys vykdant funkcijas“ ir priešingai pirminiam vykdomosios valdžios planui formuluoja tik labai bendrus etinio elgesio principus. Vis dėlto šie teisėjų reguliavimai jaučiami kaip vykdomosios valdžios bandymai kištis į justicijos veiklą.¹⁰⁹

Daugelio Rytų Europos valstybių elgesio kodeksas yra sudarytas teisingumo ministerijos pavedimu. Jis yra susijęs su drausminėmis priemonėmis ir yra įsteigtas vykdomosios valdžios. Vengrija nuėjo kitu keliu. Ten buvo komiteto sudaryto iš visų Vengrijos teisėjų susivienijimų dalyvių pateiktas Etikos kodeksas, kurį kodifikavo teisėjų sąjungos Prezidiumas. Pagal 1-ą kodekso skyrių jis turi būti savireguliacijos instrumentas ir turi pateikti konkrečias elgesio taisykles etinių principų pagrindu. Etinis elgesys sureguliuojamas vykdant teisinės profesijos tarnybą. Todėl jis turi taip pat elgesio privačiame ir viešame gyvenime taisykles. Vengrija siekia teisėjo, o ne politiko. Tuo remiantis vykdant politinę veiklą politiniai pasisakymai viešumoje, dalyvavimas partijos politiniuose susirinkimuose apibrėžiami kaip nepageidaujami. Nagrinėjant neaiškius etinius klausimus buvo įsteigta „Šalies teisėjų etinė taryba“, kurios nariai yra renkami iš teisėjų sąjungų. Kiekvienas teisėjas gali pateikti savo sprendimą apie etinę problemą, kuri liečia jį patį arba tuo pačiu ir kitus. Tada Taryba įpareigota priimti sprendimą, kuris paskelbiamas kaip požiūris be drausminių pasekmių. Į šią Vengrijos teisėjų Tarybą buvo gyvai kreipiamasi ir tuo remiantis Taryba išsprendė daug atskirų atvejų.¹¹⁰

Šiaip ar taip savo Etikos kodekso raidos istorijoje Austrija žengė panašiu keliu. Ten 2003 m. iš Austrijos teisėjų susivienijimo buvo sudaryta darbo grupė, kuri sudarė kodifikuotus etinius principus ir pradėjo diskusijos procesą, kuriame galėjo dalyvauti visi Austrijos teisėjai. Darbo grupės darbo rezultatų ir diskusijos pagrindu 2007 m. lapkričio mėn. buvo patvirtintas „Vello pareiškimas“. Jame buvo suformuluoti pareiškimai dešimčiai atskirų punktų, pradedant

¹⁰⁹ OStA Andrea Titz, Mitglied des DRB-Prasidiums, „Über den Umgang mit richterlicher Ethik im Ausland“ Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-04-02]. < <http://www.drb.de/cms/index.php?id=544> >.

¹¹⁰ Ten pat.

aiškinimu ir remiantis demokratinės ir teisinės valstybės pozicija, apie nepriklausomybę ir įsipareigojimus dėl kritinės savimonės, dėl rūpestingo, kokybiškai vertinamo darbo, dėl visuotinai suprantamų pasisakymų, dėl atsakingo privataus elgesio, ypač kai dėl to gali kilti grėsmė nepartiškumui.¹¹¹

¹¹¹ Cit op. 109.

II Dalis Teisėjų drausminė atsakomybė

Galios, kurias turi teisėjai, yra neatskiriamos nuo atsakomybės ir pareigų. Tačiau kartais teismų nepriklausomumas suprantamas kaip absoliutus teisėjų imunitetas nuo bet kokios kritikos ir atsakomybės, nes bet kokie bandymai kalbėti apie teisėjų padarytas klaidas ir jų atsakomybę susilaukia atsakomosios reakcijos: neva teismų darbo kritika ar kalbos apie teisėjų atsakomybę – tai kėsanimasis į teismų nepriklausomumą.¹¹² Toks „teismų nepriklausomumas“ suponuoja mintį, kad teisėjas įgauna imunitetą net ir nuo teisės. Jei teisėjo elgesys neatitinka teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų, jis kaip bet kuris kitas žmogus turi atsakyti įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau vis dėl to, dėl ypatingo teisėjo statuso ir atliekamų Konstitucijos ir įstatymų pavestų funkcijų, teisėjui turi būti nustatyta speciali procedūra, pagal kuria jis turėtų atsakyti. Anot habil. dr. V. Mikelėno, teisėjų atsakomybės pagrindai ir tvarka turi būti tokie, kad neleistų susidoroti su teisėjais, kurie kažkam neįtinka dėl jų priimtų teisėtų ir pagrįstų sprendimų.¹¹³ Viešumo principas turi galioti ne tik teismų priimamiems sprendimams, bet ir teisėjų darbo trūkumams. Vienas iš būdų didinti visuomenės pasitikėjimą teismais yra tai, kad teisėjų nusižengimai turi būti viešai skelbiami, vertinami, apie juos turi būti informuojama.

2.1. Pagrindai, numatantys teisėjo drausminę atsakomybę

Teisėjų atsakomybė paprastai yra trejopo pobūdžio: baudžiamoji, civilinė bei drausminė. Praktikoje dažniausiai yra susiduriama su drausmine teisėjų atsakomybe. Daugelio valstybių teisė ir teisės doktrina pripažįsta, kad drausminė atsakomybė teisėjui gali būti taikoma tik už elementarių teismo procedūros normų įgyvendinimą bei kitą netinkamą jo elgesį, nesuderinamą su teisėjo vardu, pavyzdžiui, už netinkamą elgesį privačiame gyvenime, profesinės etikos normų pažeidimą, bet ne už teismo sprendimų turinį.¹¹⁴

Visuotinėje teisėjų chartijoje yra numatyta, kad „teisėjų drausminės procedūros turi būti sureguliuotos tokiu būdu, kad būtų nepažeistas teisėjų nepriklausomumas ir kad dėmesys būtų kreipiamas tik į objektyvią ir svarią motyvaciją. Ten, kur tai nėra užtikrinta kitais būdais, turinčiais gilią ir nusistovėjusias tradicijas, teismų administravimas ir drausmės procedūros

¹¹² MIKELĖNAS, Valentinas. Kokių teismų reikia Lietuvai?. Justitia, 2006, Nr. 3 (61). P. 8.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas I*. – Vilnius, 1994, P. 157.

turėtų būti vykdomos nepriklausomų institucijų, kurios tinkamai atstovautų teisėjų korpusui. Drausmės byla gali būti iškelta ir kiti veiksmai drausmės byloje teisėjo atžvilgiu gali būti atliekami tik kai tai numatyta priimtame įstatyme, ir pagal iš anksto nustatytas procedūros taisykles“¹¹⁵.

Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. rekomendacijoje „Dėl teisėjų nepriklausomumo, efektyvumo ir vaidmens“ taip pat nurodyta, kad teisėjui, kuris nesugeba tinkamai vykdyti savo pareigų, turi būti taikoma drausminė atsakomybė.¹¹⁶

CCJE taip pat nagrinėjo klausimus, susijusius su drausmine atsakomybe. CCJE nuomone, kadangi visuomenė teisėjams suteikė galių ir pasitikėjimo, teisėjams turėtų būti taikoma atsakomybė ir net pašalinimas iš teisėjo pareigų už netinkamą elgesį. Bet koks tokios atsakomybės pripažinimas yra reikalingas tam, kad teismai išliktų nepriklausomi ir būtų apsaugoti nuo netinkamo spaudimo. Visos teisinės sistemos turėtų turėti drausmės sistemą.¹¹⁷ CCJE pabrėžė, „kad neteisinga sieti profesinių standartų pažeidimus ir netinkamą elgesį, už kurį skiriamos drausminės nuobaudos. Profesiniai standartai simbolizuoja geriausią praktiką, kurios turėtų siekti ir kurią turėtų tobulinti kiekvienas teisėjas. Juos prilyginus su netinkamu elgesiu, už kurį gali būti taikoma drausminė atsakomybė, tokių standartų vystymasis būtų sutrikdytas ir jų tikslas būtų neteisingai suprantamas. Drausminę nuobaudą teisėjams galima skirti už šiurkštų ir pasipiktinimą keliančių elgesį, pažeidžiančių profesinio elgesio standartus, numatytus teisėjams skirtuose nurodymuose. Pavyzdžiui, Lietuvoje profesiniai standartai pripažįstami kaip turintys „atitinkamą galią“, o Estijoje – kaip priemonė, „padedanti teisėjams suprasti jiems taikomas įstatymų nuostatas“. Jie taip pat naudojami Moldovoje drausminio proceso metu. Tačiau Ukrainoje ir Slovakijoje nemanoma, kad yra koks nors ryšys tarp šių aspektų“.¹¹⁸

Kai kuriose valstybėse yra sukurtos skirtingos profesinių standartų reglamentavimo ir jų įgyvendinimo sistemos. Slovėnijoje už šių standartų nesilaikymą gali būti taikoma teisėjų asociacijai priklausančio garbės teismo, o ne už teisėjų drausmę atsakingos institucijos drausminė nuobauda. Čekijoje už labai rimtus profesinio elgesio taisyklių nesilaikymo atvejus teisėjas gali būti pašalintas iš teisėjų sąjungos, kuri sukūrė šiuos principus.

Be to, CCJE pabrėžė, kad kiekviena valstybė įstatymuose turėtų tiksliai apibrėžti elgesį, už kurį gali būti inicijuojamas drausminis procesas. Kai kuriose valstybėse mėginama tiksliai

¹¹⁵ Visuotinė teisėjų chartija. Justitia, 1996, Nr. 5-6.

¹¹⁶ Recommendation No R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges, adopted by the Committee of Ministers on 13 October.

¹¹⁷ CCJE nuomonė Nr. 3. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20].

<http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

¹¹⁸ Ten pat.

nustatyti elgesį, už kurį gali būti taikoma drausminė atsakomybė ir skirtos nuobaudos. Todėl Turkijos teisėjų ir prokurorų įstatyme išskirti skirtingi nusižengimų tipai (įskaitant ir nebuvimą darbe be pateisinamos priežasties atitinkamą laiko tarpą) ir skirtingos nuobaudos, taikomos atitinkamiems pažeidimams: nuo išpėjimo pasmerkiant tokį elgesį (t. y. papeikimo), karjeros apribojimų iki perkėlimo ar atleidimo. 2002 m. įstatymu nustatydamą 27 drausminių nusižengimų kategorijas Slovėnija siekė įgyvendinti *nulla poena sine lege* principą (t. y. galima bausiti tokia bausme, kuri numatyta įstatymuose). Visi šie mėginimai rodo, kad stengiamasi numatyti visus teisėjų netinkamo elgesio atvejus, tačiau tuomet iškyla klausimas dėl sprendimo ir nusižengimo sunkumo. CCJE mano, kad nėra būtina (remiantis *nulla poena sine lege* principu arba kitu pagrindu) ar netgi įmanoma Europos lygmeniu tiksliai ir aiškiai nustatyti visus netinkamo elgesio atvejus, už kuriuos būtų taikoma drausminė atsakomybė ir skiriamos nuobaudos. Drausminio proceso esmė yra asmens veika, įvykdyta dėl profesinio aplaidumo. CCJE visiškai sutinka, kad siūlant pradėti ir pradėjus drausminį procesą būtina pateikti aiškias priežastis. Tačiau CCJE mano, kad nebūtina ar netgi neįmanoma Europos lygiu iš anksto nustatyti visas įmanomas priežastis, tuo labiau, kad daugelyje Europos valstybių yra priimtos bendrosios nuostatos.¹¹⁹

1933 m. Teismų santvarkos įstatymas suteikė teisę aukštesniųjų teismų pirmininkams kelti drausmės bylas ne tik žemesniųjų teismų teisėjams, bet ir jų pirmininkams. Visų teismų veiklą prižiūrėjo Teisingumo ministras. Jis galėjo pats daryti teismų veiklos reviziją arba pavesti ją atlikti aukštesniųjų teismų pirmininkams, teisėjams arba prokurorams. Teisingumo ministras galėjo kelti drausmės bylas visiems teisėjams, išskyrus Vyriausiojo tribunolo pirmininką. Atitinkamo teismo pirmininkas turėjo teisę iš teisėjų reikalauti paaiškinimų, vienasmeniškai siūlyti iškelti to teismo teisėjui drausmės bylą, kuri vėliau buvo nagrinėjama teisėjų drausmės teisme. Tuo metu, toks teismas buvo vienas visai Lietuvai, o jo pirmininku buvo Vyriausiojo tribunolo pirmininkas. Į teismo sudėtį dar įėjo keturi teisėjai, kuriuos kasmet rinko iš tribunolo teisėjų. Apygardos teismo pirmininkas prižiūrėdavo apylinkės teismų, Apeliacinių rūmų pirmininkas – apygardų teismų, Vyriausiojo tribunolo pirmininkas - visų teismų, tarp jų ir Klaipėdos krašto teismų, veiklą. Atitinkamų teismų pirmininkai galėjo lankyti teismus ir tikrinti jų darbą, išreikalauti bylas, teisėjų paaiškinimus, pateikti pareikalautas žinias, nurodyti trūkumus ir reikalauti juos pašalinti, siūlyti iškelti teisėjui drausmės bylą.¹²⁰

¹¹⁹ CCJE nuomonė Nr. 3. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-20].

<http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf>.

¹²⁰ KUCONIS, Pranas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2001, P. 28.

Teismų priežiūra, teisėjų atsakingumas pagal Teismų santvarkos įstatymą buvo tvarkomi, siekiant nepažeisti jų procesinio savarankiškumo ir pašalinti bet kokią galimybę jiems tapti tiesiogiai ar netiesiogiai priklausomiems nuo priežiūros organų. Taigi pagal šį įstatymą galėjo būti kontroliuojama tik išorinė, objektyvioji teisėjų veikla, bet ne sąžinė, vidinis įsitikinimas. Pagal Teismų santvarkos įstatymą teisėjų priežiūra buvo pavesta aukštesniojo teismo pirmininkams, prokurorams bei Teisingumo ministrai. Šiems asmenims nors ir buvo leista vykdyti teisėjų priežiūrą, tačiau jiems draudžiama buvo kontroliuoti teisėjo įsitikinimą, išreikštą priimtuose sprendimuose dėl konkrečios bylos.¹²¹

Pagal Lietuvos Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymo (galiojo nuo 1990-10-31 iki 1994-12-31) 58 straipsnį, teisėjas galėjo būti patrauktas drausminėn atsakomybėn: 1) už tyčinį šiurkštų įstatymo pažeidimą nagrinėjant teismines bylas; 2) už kitokį tarnybinių nusižengimą; 3) už teisėjo vardą žeminantį poelgį. Teismo sprendimo panaikinimas arba pakeitimas savaimė neužtraukė teisėjo, dalyvavusio priimant šį sprendimą, drausminės atsakomybės jeigu jis sąmoningai nepažeidė įstatymo arba nenusikalto nesąžiningumu, kuris sukėlė esminių pasekmių. Teisėjų patraukimo drausminėn atsakomybėn tvarką nustatė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.¹²² Kaip matyti, drausminė atsakomybė teisėjui kildavo ir už tyčinį šiurkštų įstatymo pažeidimą, ir už kitokį tarnybinių nusižengimą. Tai visai neatitinka šiuo metu galiojančios nuomonės, kad drausminė atsakomybė galima tik už elementarius pažeidimus. Kad konstatuoti tyčinį šiurkštų pažeidimą, teisėjas turi norėti pažeisti įstatymą, suvokti pasekmes ir jų siekti, kas atitinka nusikaltimo sudėtį.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, kuris jau nebegalioja nuo 1995 m. sausio 1 d., numatė, kad teisėjas gali būti traukiamas drausminėn atsakomybėn: 1) už apsileidimą darbe; 2) už pareiginių nusižengimą, kenkiantį teismo autoritetui; 3) už teisėjo vardą žeminantį elgesį; 4) už administracinį nusižengimą. Teismo sprendimo, nuosprendžio, nutarties ar nutarimo panaikinimas negali būti pagrindu patraukti teisėją drausminėn atsakomybėn. Lietuvos Respublikos teismų teisėjams už nusižengimus, numatytus šiame straipsnyje, drausminę bylą gali iškelti Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Apylinkių teismų teisėjams drausminę bylą gali iškelti ir teisingumo ministras.¹²³ Šia redakcija yra patikslinama, kad drausminė atsakomybė iškyla už tokį teisėjo poelgį, kuris menkina teismų autoritetą. Taip pat naujai yra

¹²¹ Ten pat.

¹²² Lietuvos Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas. Nr. XI-3684. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-04-02]. <<http://www.lrs.lt>>.

¹²³ Valstybės žinios, 1992-03-20. Nr. 8-208.

įvedamas dar vienas patraukimo administracinėn atsakomybėn pagrindas – administracinis nusižengimas.

1994 m. priimtas naujas Lietuvos Respublikos teismų įstatymas numatė tuos pačius drausminės atsakomybės atsiradimo pagrindus. Ketėsi tik subjektai, kurie gali inicijuoti drausmines bylas teisėjams. Pagal šį įstatymą, Apylinkių, apygardų teismų, Apeliacinio teismo pirmininkams, jų pavaduotojams, skyrių pirmininkams ir kitiems teisėjams drausminę bylą gali iškelti Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisingumo ministras. Aukščiausiojo Teismo skyrių pirmininkams ir kitiems teisėjams drausminę bylą gali iškelti tik Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.¹²⁴ Šioje redakcijoje vis dar išlieka ryškus teisingumo ministro vaidmuo prižiūrint teismų darbą. Iki Konstitucinio Teismo 1999 gruodžio 21 d. nutarimo paskelbimo, teisingumo ministrui buvo suteikta nemažai įgaliojimų, kurie sudarė prielaidas vykdomajai valdžiai įsiterpti į teisminės valdžios veiklą, pažeidžiant valdžių pusiausvyrą, teisminės valdžios nepriklausomumą. Po šio nutarimo pagal pakeistą Teismų įstatymą, Teisingumo ministerijos kompetencija buvo žymiai apribota.

2002-01-24 įsigaliojo nauja minėto įstatymo redakcija. Pagal ją, teisėjas drausmine tvarka atsakė Teisėjų garbės teisme. Teisėjas galėjo atsakyti drausmine tvarka: 1) už teisėjo vardą žeminantį poelgį; 2) už administracinio teisės pažeidimo padarymą; 3) už įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą. Teisėjo vardą žeminantis poelgis – tai su teisėjo garbe nesuderinamas ir Teisėjų etikos taisyklių reikalavimų neatitinkantis poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas bei kenkiama teismo autoritetui. Teisėjo vardą žeminančiu poelgiu taip pat pripažįstamas bet koks pareiginis nusižengimas – aiškiai aplaidus konkrečios teisėjo pareigos atlikimas arba jos neatlikimas be pateisinamos priežasties.¹²⁵ Šia redakcija įvedamas dar vienas drausminės atsakomybės atširdimo pagrindas - už įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą. Taip pat yra pateikiama samprata, kas yra teisėjo vardą žeminantis poelgis.¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime išaiškino, kad „<...> Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas. Pažymėtina, kad formuluotė „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, ji apima ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu. Pagal Konstituciją

¹²⁴ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.

¹²⁵ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851 (Aktuali nuo 2002-01-24 iki 2002-03-13).

¹²⁶ Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ Valstybės žinios, 2007, Nr. 134-5427.

įstatymų leidėjas, taip pat teismų savivaldos institucijos turi diskreciją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini tokiems, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, tačiau nei įstatymais, nei teismų savivaldos institucijų sprendimais negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas. Ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo yra pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes¹²⁷. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas, taip palikdamas teismams plačias interpretavimo galimybes, ką laikyti teisėjo vardą žeminančiu poelgiu.

Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalies 2 punkte yra numatytas dar vienas pagrindas – kiti Teisėjų etikos kodekso pažeidimai. Tai blanketinė norma, nukreipianti į Teisėjų etikos kodeksą ir juose numatytus elgesio standartus teisėjams.

Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalies 3 punkte yra numatytas kitas pagrindas - už įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą. Teismų įstatymo 48 straipsnyje numatyta, kad „Teisėjas negali eiti kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Teisėjas nevaržomai dalyvauja teismų savivaldos institucijų veikloje. Darbo teismų savivaldos institucijose metu teisėjo darbo krūvis teisme, kuriame jis dirba, atitinkamai sumažinamas. Teisėjas gali dalyvauti įstatymų, tarptautinių sutarčių, taip pat kitų teisės aktų projektų rengimo komisijose (grupėse), jei tai netrukdo atlikti teisėjo pareigas. Apie tai teisėjas praneša teismo, kuriame jis dirba, pirmininkui. Teisės aktų nustatyta tvarka teisėjas gali atstovauti Lietuvos valstybei tarptautinėse organizacijose. Teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Teisėjas negali dalyvauti politinių partijų, kitų politinių organizacijų veikloje“¹²⁸.

2002-01-24 Teismų įstatymo redakcija atnaujinta tik 2008 m. ir tam didelę reikšmę turėjo 2007 m. pabaigoje Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui (2007-12-17 nutarimas) konstatavus, kad Teismų įstatymo nuostata, kuria nustatyta, kad teisėjas negali atsakyti administracine tvarka, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Todėl iš Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalies buvo eliminuota nuostata, kad teisėjas drausmine tvarka atsako Teisėjų garbės teisme už administracinio teisės pažeidimo padarymą.

¹²⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“, Valstybės žinios, 2006-11-30, Nr. 130-4910.

¹²⁸ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau Konstitucinis Teismas) pažymėjo, „<...> jog Teismų įstatymo 47 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nuostata, kad teisėjas negali atsakyti administracine tvarka, nėra konstituciškai pagrįsta“.¹²⁹ Ši nuostata aiškintina atsižvelgiant į kitą šios dalies nuostata, būtent į nuostata, kad jei teisėjas padaro administracinę teisės pažeidimą, medžiaga perduodama Teisėjų etikos ir drausmės komisijai. Pagal Teismų įstatymo 84 straipsnio (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 5 dalį ši komisija turi teisę iškelti drausmės bylas, kurios pagal šio straipsnio 6 dalį perduodamos Teisėjų garbės teismui, tačiau šis pagal Teismų įstatymo 86 straipsnyje (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nustatytą kompetenciją neturi įgaliojimų patraukti administracinę atsakomybę administracinę teisės pažeidimą padariusio teisėjo. Taigi toks teisėjas išvengia administracinės atsakomybės už savo padarytą administracinę teisės pažeidimą (taip pat ir tada, kai pagal Teismų įstatymo 86 straipsnio (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 2 dalį Teisėjų garbės teismas sprendimu pasiūlo Respublikos Prezidentui ar Seimui šio įstatymo nustatyta tvarka paskirti tą teisėją žemesnės pakopos teismo teisėju, atleisti jį iš pareigų ar pradėti to teisėjo apkaltos procesą). Konstitucinis Teismas išaiškino, kad „Teisėjo-kaip ir Seimo nario ir Vyriausybės nario, kurie taip pat yra pareigūnai, įgyvendinantys funkcijas vykdant valstybės valdžią, - imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nėra nustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu. Kita vertus, Teismų įstatymo 47 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nuostata, kad teisėjas negali atsakyti administracine tvarka, yra siekiama užtikrinti Konstitucijoje įtvirtintą teisėjo nepriklausomumą vykdant teisingumą, inter alia įgyvendinti Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalies nuostata, kad valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę. Akivaizdu, kad nepagrįstas mėginimas patraukti teisėją administracinę atsakomybę tam tikromis aplinkybėmis iš tikrųjų gali reikšti, jog į jo veiklą yra kėsiamasi mėginant padaryti poveikį teisėjo sprendimams arba keršijant už jau priimtus sprendimus. „Taigi iš Konstitucijos kyla įpareigojimas įstatymų leidėjui nustatyti tokią teisėjo patraukimo administracinę atsakomybę tvarką, kuri galėtų maksimaliai apsaugoti teisėją nuo nepagrįsto patraukimo administracinę atsakomybę. Antai

¹²⁹ Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“, Valstybės žinios, 2007, Nr. 134-5427.

Konstituciją apskritai atitiktų (taip pat ir de lege ferenda požiūriu) taisyklė, kad, norint patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn, turėtų būti gautas tam tikros teisminės valdžios institucijos (atitinkamo teismo, aukštesnio atitinkamos teismų sistemos teismo) arba teisminės valdžios savivaldos institucijos (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytos specialios įstatymu numatytos teisėjų institucijos, kitos teisminės valdžios savivaldos institucijos) sutikimas (leidimas). Pabrėžtina, kad tokio sutikimo (leidimo) paskirtis - ne sudaryti prielaidą administracinį teisės pažeidimą padariusiam teisėjui išvengti administracinės atsakomybės, bet užtikrinti, kad nebūtų daromas toks poveikis jo veiklai, kurį draudžia Konstitucija“.¹³⁰

Šiuo metu galiojanti Teismų įstatymo redakcija numato, kad teisėjas, padaręs administracinį teisės pažeidimą, už kurį numatyta laisvės nevaržanti nuobauda, traukiamas administracinėn atsakomybėn bendra tvarka. Apie šį teisėjo padarytą administracinį teisės pažeidimą jį užfiksavęs pareigūnas per 3 dienas praneša Teisėjų tarybai, o padaręs administracinį teisės pažeidimą, už kurį numatyta laisvę varžanti nuobauda, traukiamas administracinėn atsakomybėn gavus Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimą.¹³¹ Teikiant Teismų įstatymo projektą dėl kai kurių straipsnių pakeitimo svarstymui, komitetai pateikė savo išvadas, kuriose išreiškė abejonę, kad toks 47 straipsnio 4 ir 5 dalies reglamentavimas, t.y. teisėjo patraukimas administracinėn atsakomybėn bendra tvarka, gali sudaryti prielaidas daryti poveikį teisėjo veiklai.¹³² Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas įpareigojo įstatymo leidėją nustatyti specialią teisėjų patraukimo administracinėn atsakomybėn procedūrą, tačiau praėjus daugiau bei metams po minėto Konstitucinio Teismo nutarimo šis klausimas vis dar liko „ateities vizijoje“. Pažymėtina, kad tokios specialios procedūros poreikis yra tikrai didelis ir svarbus, kadangi teisėjams, netekus imuniteto nuo administracinės atsakomybės, gali būti bandoma kištis į jų veiklą ar netgi keršyti už priimtus procesinius sprendimus.

2.2. Drausmės bylos iškėlimas

Drausmės bylos iškėlimą numato Teismų įstatymo 84 straipsnis. Pagal minėtą Teismų įstatymo straipsnį, drausmės byla teisėjui gali būti iškelta tuoj pat, kai paaiškėja bent vienas iš Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalyje numatytų nusižengimų, bet ne vėliau kaip per tris

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹³² Teismų įstatymo projektas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-05]. <<http://www.lrs.lt>>.

mėnesius nuo tos dienos, kurią apie nusižengimą sužinojo turinti teisę iškelti drausmės bylą Teisėjų etikos ir drausmės komisija. Į šį laikotarpį neįskaitomas laikas, kai teisėjas nedirbo dėl ligos arba atostogų. Drausmės bylos iškelti negalima praėjus daugiau kaip trejiems metams nuo nusižengimo padarymo. Drausmės byla Teisėjų tarybos ar Teisėjų garbės teismo nariui gali būti iškelta tik tuo atveju, kai yra gautas Teisėjų tarybos sutikimas.

Pagal šiuo metu galiojančią Teismų įstatymo redakciją, buvo išplėstas subjektų ratas, galintis siūlyti iškelti drausmės bylą teisėjams. Siūlyti iškelti drausmės bylą turi teisę Teisėjų taryba, Teisėjų etikos ir drausmės komisija, taip pat teismo, kuriame dirba teisėjas, arba bet kurio aukštesnės pakopos teismo pirmininkas ar kitas asmuo, kuriam tapo žinoma apie drausminį nusižengimą. Turintis teisę siūlyti iškelti drausmės bylą subjektas motyvuotą teikimą dėl drausmės bylos teisėjui iškėlimo pateikia Teisėjų etikos ir drausmės komisijai. Teismų pirmininkams, pirmininkų pavaduotojams, skyrių pirmininkams ir kitiems teisėjams drausmės bylas turi teisę iškelti Teisėjų etikos ir drausmės komisija. Jeigu iškelti drausmės bylą siūlo Teisėjų etikos ir drausmės komisijos narys, tai dėl drausmės bylos iškėlimo Teisėjų etikos ir drausmės komisijoje sprendžiama tam Komisijos nariui nedalyvaujant. Iškelta drausmės byla perduodama Teisėjų garbės teismui. Apie atsisakymą iškelti drausmės bylą pranešama iškelti drausmės bylą pasiūliusiam subjektui. Kai drausmės byla teisėjui iškeliama dėl konkrečios jo nagrinėjamos bylos, teisėjas nuo šios bylos nagrinėjimo nušalinamas.¹³³

Komisija – teismų savivaldos institucija. Jos funkcija – svarstyti klausimus dėl drausmės bylos teisėjui iškėlimo pagal minėtų subjektų teikimą. Jei Komisija drausmės bylą iškelia, tokias bylas nagrinėja Teisėjų garbės teismas. Pastarojo sprendimai gali būti skundžiami Aukščiausiajam Teismui. Jei Komisija atsisako kelti drausmės bylą – toks jos sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas. Pažymėtina, kad Komisija pati nerenka informacijos apie teisėjų pažeidimus. Taip reglamentuota siekiant teisėjus apsaugoti nuo nederamo spaudimo, todėl drausmės bylos inicijavimo ir sprendimo iškelti drausmės bylą funkcijos yra atskirtos. Teigiama tokioje sistemoje yra tai, kad, pirma, teismo pirmininkas yra tiesiogiai atsakingas už teismo darbo organizavimą, etikos taisyklių laikymąsi ir disponuoja visa reikiama informacija. Kita vertus, teisės kelti drausmės bylas tiesiogiai, kaip buvo anksčiau (reglamentuota iki 2002 m. galiojusiame Teismų įstatyme), suteikimas teismo pirmininkams galėtų pažeisti teisėjų nepriklausomumo nuo teismo administracijos principą.

¹³³ Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

2.3. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos ir Teisėjų garbės teismo veikla

Tam, kad padaryti išvadas kaip veikia teisėjų atsakomybės sistema, pravartu būtų apžvelgti Teisėjų etikos ir drausmės komisijos bei Teisėjų garbės teismo veiklą. Duomenys paimti iš kasmetinių Nacionalinės teismų administracijos pateikiamų ataskaitų.¹³⁴

2008 m. Komisija veikloje įvyko svarbių pokyčių, susijusių su teisėjų drausminės atsakomybės reglamentavimu. 2007 m. pabaigoje Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui (2007-12-17 nutarimas) konstatavus, kad Teismų įstatymo nuostata, kuria nustatyta, kad teisėjas negali atsakyti administracine tvarka, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Komisijos darbe prasidėjo pokyčiai, nes didžioji dalis šios Komisijos veiklos susijusi su teisėjų padaromais administraciniais teisės pažeidimais. 2008 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Teismų įstatymo pakeitimai, kuriais atsisakyta nuostatos, kad teisėjas gali atsakyti drausmine tvarka už administracinio teisės pažeidimo padarymą; išplėstas subjektų, turinčių teisę siūlyti teisėjams iškelti drausmės bylas, ratas; pakeista Komisijos sudarymo tvarka, į jos sudėtį įtraukiant Respublikos Prezidento ir Seimo Pirmininko skiriamus visuomenės atstovus. 2008 m. Komisija išnagrinėjo 5 teikimus dėl drausmės bylos iškėlimo teisėjams (iš jų 3 gauti 2007 metais), kuriuos pateikė Teisėjų taryba arba teismų pirmininkai, 12 kreipimūsi dėl teisėjų padarytų administracinių teisės pažeidimų (iš jų 8 gauti 2007 m.) ir 16 piliečių skundų, kurie buvo išnagrinėti ir atsakyti pagal Komisijos kompetenciją. Iki Teismų įstatymo pakeitimo piliečiai neturėjo teisės inicijuoti drausmės bylą iškėlimo teisėjams, todėl gauti jų skundai Komisijoje nebūdavo nagrinėjami iš esmės, o tik persiunčiami atitinkamų teismų pirmininkams pagal kompetenciją. Tačiau piliečių skundų teikimo tendencija dėl teisinio reguliavimo pokyčių nepakito – 2006 m. Komisija gavo 12 tokių skundų, o 2007 m. – 14. 2008 m. buvo surengti 8 Komisijos posėdžiai ir priimtas 21 sprendimas (iš jų 5 – protokoliniai). Komisija priėmė 2 sprendimus iškelti drausmės bylą ir 19 – atsisakyti iškelti drausmės bylą. 2007 m. Komisija priėmė 2 sprendimus iškelti drausmės bylą ir 26 sprendimus atsisakyti iškelti drausmės bylą, 2006 m. – 6 sprendimus iškelti drausmės bylą ir 24 sprendimus atsisakyti iškelti drausmės bylą. Komisijoje 2008 m. buvo svarstomi 6 teisėjai, kuriems teikimais siūlyta iškelti drausmės bylą pagal Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalies 1 punktą už teisėjo vardą žeminantį poelgį ar pareiginius nusižengimus – aiškiai aplaidų

¹³⁴Nacionalinės teismų administracijos ataskaitos. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-04-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.

konkrečios teisėjo pareigos atlikimą arba jos neatlikimą be pateisinamos priežasties. 4 teisėjams atsisakyta iškelti drausmės bylą ir 2 teisėjams drausmės byla iškelta:

2008 m. Teisėjų garbės teismas gavo 2 Teisėjų etikos ir drausmės komisijos iškeltas drausmės bylas (2007 m. – 3 drausmės bylas, 2006 m. – 4 drausmės bylas). Išnagrinėjęs šias drausmės bylas, Teisėjų garbės teismas abu kartus priėmė sprendimą apsiriboti drausmės bylos svarstymu. Teisėjų garbės teismas taip pat gavo keletą skundų iš piliečių, kuriais prašyta patraukti drausminėn atsakomybėn konkrečius teisėjus. Tokiai atvejais piliečiams paaiškinti Teismų įstatyme Teisėjų garbės teismui nustatyti įgaliojimai, teisėjų drausminės atsakomybės procedūra ir skundai persiųsti atitinkamo teismo pirmininkui arba administracinės veiklos priežiūrą atliekantiems subjektams – aukštesnės pakopos teismo pirmininkui.

Analizuojant teisėjų drausmines bylas, galima daryti išvadą, kad lyginant gautų prašymų iškelti drausmės bylą skaičių ir iškeliamų drausmės bylų skaičių, reikia pasakyti, kad drausmės bylos keliamos palyginti retais, tačiau tikrai rimtais atvejais, pavyzdžiui, bylų vilkinimo, pasirodymo neblaiviam viešoje vietoje, savo sprendimo ištaisymo.

Be to, analizuojant teisėjų drausmines bylas pastebėta, kad Komisija, priimdama sprendimus dėl drausminės bylos iškėlimo, dažniausiai atsižvelgia į teisės pažeidimo pobūdį, jo padarymo aplinkybes, ar kilo kokių rimtų pasekmių, bei į pažeidimą padariusio teisėjo asmenybę (ar teisėjas laikosi Teisėjų etikos kodekso reikalavimų, ar nebuvo baustas drausmine tvarka, ar nebuvo svarstytas Komisijoje).

Vienoje drausmės byloje Komisija konstatavo, „<...>jog teisėja, nagrinėdama bylą, savo pareigas atliko nepakankamai atidžiai ir atsakingai, tačiau teisėjos veiksmus pripažinti kaip aiškiai aplaidų teisėjo pareigos atlikimą ir įvertinti kaip teisėjo vardą žeminantį poelgį Komisija neturi pakankamo pagrindo. Darydama tokią išvadą Komisija pažymi teisėjų pakankamai didelį darbo krūvį, tai, kad teisėjai anksčiau drausminė atsakomybė netaikyta, jos elgesys Komisijoje nesvarstytas, o šio teikimo dėl drausmės bylos iškėlimo nagrinėjimo procesas dėl padaryto pažeidimo jai turi pakankamą teigiamą poveikį, teisėja dėl nurodytų proceso normų pažeidimo, klaidų padarymo gailisi, pasižada stengtis ateityje jų nedaryti“¹³⁵. Todėl atsisakyta iškelti drausmės bylą.

Teisėjų garbės teismas taip pat ne vienoje drausmės byloje nurodė, kad nėra objektyvių duomenų, patvirtinančių prielaidas, kad teisėjai pažeidė vienus ar kitus Teisėjų etikos kodekse numatytus reikalavimus, tuo pačiu nurodydamas, kad toks elgesys laikytinas teisėjo vardą žeminančiu poelgiu ir pareiginiu nusižengimu – aiškiai aplaidžiu teisėjo pareigos atlikimu. Taip

¹³⁵ Drausmės byla Nr. 18P-28.

pat ne kartą Teisėjų garbės teismas konstatavo, „kad Komisija pagrįstai iškėlė drausmės bylą teisėjui, tačiau Teisėjų garbės teismas, svarstydamas teisėjo atsakomybės už padarytus pažeidimus klausimą, atsižvelgia į tai, kad šiuos pažeidimus sąlygojo ne vien teisėjo požiūrio į darbą, tačiau ir objektyvios priežastys, taip pat į tai, kad teisėjas per 14 darbo metų drausmine tvarka baustas nebuvo, laikėsi kodekso reikalavimų, šiuo metu labai išgyvena dėl susidariusios situacijos. Todėl daroma išvada, kad teisėjo darbo tikrinimas ir drausmės bylos iškėlimas Komisijoje bei jos svarstymas Teisėjų garbės teisme turėjo didelį poveikį teisėjo požiūriui į darbą ir šiam darbui keliamus reikalavimus. Tai buvo pakankamos drausminės atsakomybės paskirtį įgyvendinančios poveikio priemonės, po kurių teisėjas padarė išvadas ir šiuo metu griežtai laikosi įstatymų nustatytų reikalavimų. Esant šioms aplinkybėms, daroma išvada, jog galima apsiriboti teisėjos drausmės bylos svarstymu.“¹³⁶

Apibendrinus, kas aukščiau pasakyta, darytina išvada, kad dažnai Komisija ir Teisėjų garbės teismas atsižvelgia į nusižengusių teisėjų emocinę būseną ir konstatuoja, kad jie gailisi, kas yra laikoma pakankama drausminės atsakomybės paskirtį įgyvendinančia poveikio priemone, po kurios teisėjai jau padarė išvadas ir toliau griežtai laikosi įstatymų. Pažymėtina, kad teisėjų emocinė būsena yra subjektyvus dalykas, kurio patikrinti praktiškai neįmanoma. Be to, vargu ar tai turėtų būti svertinis koeficientas priimant sprendimus, susijusius su teisėjo drausmine atsakomybe.

2.4. Teisėjų garbės teismo sprendimai

Vadovaujantis Teismų įstatymo 86-88 straipsniais, Teisėjų garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, sprendimu gali: 1) nutraukti drausmės bylą, nes nėra drausminės atsakomybės pagrindo; 2) nutraukti drausmės bylą, jei praleistas terminas šiai bylai iškelti; 3) apsiriboti drausmės bylos svarstymu; 4) paskirti drausminę nuobaudą. Teisėjų garbės teismas gali skirti vieną iš šių drausminių nuobaudų: 1) pareikšti pastabą; 2) pareikšti papeikimą; 3) pareikšti griežtą papeikimą. Apie priimtus sprendimus Teisėjų garbės teismas praneša Teisėjų tarybai. Teisėjų garbės teismo paskirta drausminė nuobauda įsigalioja praėjus dešimčiai dienų po jos paskyrimo ir galioja vienerius metus.

¹³⁶ Drausmės byla Nr. 21P-1.

Teisėjų garbės teismas savo sprendimu gali: 1) pasiūlyti Respublikos Prezidentui ar Seimui Teismų įstatymo nustatyta tvarka atleisti teisėją iš pareigų; 2) pasiūlyti Respublikos Prezidentui kreiptis į Seimą dėl apkaltos teisėjui.

Kai Respublikos Prezidentas ar Seimas atsisako taikyti drausminės atsakomybės priemones, Teisėjų garbės teismas atnaujiną drausmės bylos nagrinėjimą ir priima vieną iš 86 straipsnio 1 dalyje numatytų sprendimų. Teisėjų garbės teismo sprendimas per dešimt dienų nuo jo priėmimo gali būti skundžiamas Aukščiausiajam Teismui. Tokius skundus Aukščiausiajame Teisme nagrinėja trijų teisėjų kolegija. Skundą turi teisę paduoti teisėjas ir iškelti drausmės bylą pasiūlęs subjektas. Teisėjų garbės teismo išnagrinėta drausmės byla saugoma kartu su teisėjo asmens byla. Teismų įstatymo nustatyta tvarka priimti ir įsiteisėję sprendimai drausmės bylose skelbiami atskiroje Nacionalinės teismų administracijos interneto tinklalapio skiltyje, išskyrus atvejus, kai tai pažeistų valstybės, tarnybos, komercinę paslaptį arba asmens privataus gyvenimo apsaugą.

2.5. Drausminės atsakomybės teisėjui prasmė

Anot teisėjo A. Driuko, pati didžiausia pasekmė teisėjui – pats bylos iškėlimo ir jos svarstymo faktas, kad tenka stoti prieš kolegas, pažiūrėti jiems į akis ir kalbėti apie padarytą nusižengimą ar nederamą elgesį.¹³⁷ Jo manymu, tai kur kas griežtesnė bausmė negu administracinė atsakomybė. Tai patvirtina kad ir patraukimo drausminėn atsakomybėn terminai: teisėjas gali būti patrauktas drausminėn atsakomybėn net už pažeidimą, kurį jis padarė prieš trejus metus. Tuo tarpu asmeniui, dirbančiam pagal darbo sutartį arba valstybės tarnautojui drausmės byla negali būti keliamą, jeigu nuo paaiškėjimo apie pažeidimo padarymą praėjo daugiau kaip mėnuo, o nuo paties nusižengimo padarymo praėjo daugiau kaip 6 mėnesiai. Kiekvienas teisėjas tikriausiai norėtų ramiai susimokėti baudą už, pavyzdžiui, greičio viršijimą ir nesusidurti su kolegomis iš Teisėjų etikos ir drausmės komisijos ar Teisėjų garbės teismo. „Drausminė atsakomybė yra teisėjų savivaldos taikoma ir prižiūrima savireguliacijos sistema. Tai ne indulgencija, kaip dažnai interpretuojama žiniasklaidoje, o kur kas griežtesnis poelgio įvertinimas. Teisėjų drausminė atsakomybė – tai teisinis instrumentas, padedantis valstybei išlaikyti teisėjų nepriklausomumo ir

¹³⁷DRIUKAS, Artūras. *Teisėjų drausminė atsakomybė – teisinis instrumentas, padedantis valstybei išlaikyti teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyrą*. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=20377>>.

jų atsakomybės pusiausvyrą. Yra buvę atvejų, kai teisėjas buvo net atleistas iš pareigų dėl to, kad, sustabdytas dėl Kelių eismo taisyklių pažeidimo, neprisistatė esąs teisėjas, o pasisakė esąs bedarbis. Verta pažymėti, kad šiuo atveju teisėjas buvo pripažintas pažeminusiu teisėjo vardą ne dėl to, kad padarė administracinės teisės pažeidimą, o todėl, kad pažeidė teisėjo imuniteto nuo administracinės atsakomybės taisyklės – t.y. nepasisakė pareigūnams, kad jis teisėjas ir taip sudarė prielaidas patraukti jį administracinėn atsakomybėn”.¹³⁸

¹³⁸ Ten pat.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisingumo įgyvendinimas priklauso nuo to, kaip dirba institucija, jį įgyvendinanti. Institucijos darbas didele dalimi priklauso nuo to, kaip teisėjai supranta teismo etiką ir kaip jos laikosi. Natūralu, kad žmonės kelia aukštesnius reikalavimus tiems, kurie juos teisia. Visuomenės pasitikėjimas teismais ir pagarba teismams yra teismų sistemos veiksmingumo garantas: teisėjų elgesį visuomenės nariai traktuoja kaip esminį teismų patikimumo aspektą. Visuomenei nepakanka, kad teisėjai deklaruotų aukštus etikos principus, jai reikia, kad teisėjai jų laikytųsi. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas turi tarnauti teismo ir teisėjo prestižo išlaikymui. Drausmės sistema turi užtikrinti, kad būtų sudrausmintas kiekvienas teisėjas, kuris savo elgesiu kenkia teismo prestižui. Jos tikslas ne nubausti teisėją, bet apsaugoti visuomenę ir užtikrinti teismo proceso garbingumą. Todėl teisėjai turi būti skatinami demonstruoti esmines savybes: kompetenciją, garbingumą, nešališkumą, nepriklausomumą ir sąžiningumą.
2. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso patvirtinimas vargu, ar galėtų būti veiksmingas, nes tėra tik deklaracijų rinkinys, kuris pats savaime padėties nepakeis. Kad teisėjai laikytųsi Teisėjų etikos kodekse įtvirtintų principų, turi pasikeisti ne tik požiūris į netinkamą vidinį teisėjų nepriklausomumo suvokimą, bet ir turi būti nustatyti griežti reputacijos standartai parenkant pretendentes į teisėjus. Teisėju skiriamas asmuo turi būti eruditas plačiuoju požiūriu.
3. Teismų įstatymo 52 straipsnis antrame punkte yra numatytas laikinas atvejis, kada asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, t.y. jei asmuo buvo atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, antstolio, policijos ar vidaus reikalų sistemos darbuotojo pareigų arba iš valstybės tarnybos už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai, jis neatitiks nepriekaištingos reputacijos sampratos. Ši nuostata yra abejotina, kadangi praėjus penkeriems metams po atleidimo už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, asmuo vėl galės būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Juolab, kad atleidimas yra griežčiausia nuobauda, kuri gali būti skirta asmeniui už tai, kad jis netinkamai atliko savo pareigas.
4. Teismų įstatymas numato, kad asmuo, vartojantis psichotropines, narkotines, toksines medžiagas ar alkoholį, negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir paskirtas teisėju. Tačiau praktikoje nėra nustatyto šios normos įgyvendinimo mechanizmo, kuris patikrintų, ar asmuo tikrai nepiktnaudžiauja minėtomis medžiagomis.

5. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekso svarba yra neabejotina ne vien dėl to, kad nemažai užsienio valstybių teisėjai savo veikloje tokiomis kodeksais vadovaujasi. Teisėjų etikos kodekso inkorporavimas į savo teisinę sistemą parodo, kad teisėjai vykdydami teisingumą savo veikloje ir ne darbo metu vadovaujasi tam tikrais principais ir siekia atitinkamų tikslų, tokiu būdu keldami savo profesijos prestižą. Vienas iš tikslų, kurių siekiama kodifikuojant teisėjų etiką, yra suartinti asmens ir tarnybos interesus, t.y. kad jie taptų tikroviški, vienodai reikšmingi ir valstybės institucijoms, ir kultūringai bendruomenei.
6. Didžiulį vaidmenį formuojant visuomenės nuomonę apie teismus ir juose dirbančius teisėjus vaidina žiniasklaidos priemonės. Pateikiama informacija apie teismų priimamus procesinius sprendimus, apie pavienių teisėjų padarytas tikras ir menamas klaidas, iš tiesų neatspindi tikrosios situacijos. Problemos sprendimas galėtų būti laidos, kuriose kompetentingi teisėjai pakomentuotų didžiausio visuomenės dėmesio sulaukusių teismų sprendimus ir nutartis, jų priėmimo motyvus. Pasisakymai turėtų būti griežtai objektyvūs, paremti tik byloje nustatytais faktais, vengiant bet kokios asmeninės teisėjo nuomonės ar vertinimo. Tokie pasisakymai padėtų visuomenei geriau suprasti priimamus procesinius sprendimus, padidintų pasitikėjimą teisėjais ir teismais. Pažymėtina, kad teisėjų komentarai turėtų apsiriboti tik įsiteisėjusių procesinių sprendimų komentavimu, nes neįsiteisėjusių procesinių sprendimų komentavimas neturi prasmės.
7. Teisėjų etikos kodekso 8 straipsnio 5 punkte yra įtvirtinta nauja taisyklė, t.y. teisėjas įpareigojamas konfliktinėse situacijose elgtis nešališkai, ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo. Nelabai aišku, ką šia nuostata norima pasakyti. Be to, reikalavimas ieškoti objektyviausio ir teisingiausio sprendimo yra vertinamasis, o esant konfliktinei situacijai sunku būtų nustatyti, ar teisėjas padarė objektyviausią ir teisingiausią sprendimą. Reikėtų nepamiršti, kad kodekso tikslas yra apibrėžti teisėjų veiklos ir elgesio principus, kurių jie turi laikytis vykdydami savo funkcijas bei laisvalaikio. Todėl darytina išvada, kad 8 straipsnio 5 punkte įtvirtinta taisyklė yra perteklinė ir neturinti praktinės reikšmės.
8. Galios, kurias turi teisėjai, yra neatskiriamos nuo atsakomybės ir pareigų. Tačiau kartais teismų nepriklausomumas suprantamas kaip absoliutus teisėjų imunitetas nuo bet kokios kritikos ir atsakomybės, nes bet kokie bandymai kalbėti apie teisėjų padarytas klaidas ir jų atsakomybę susilaukia atsakomosios reakcijos: neva teismų darbo kritika ar kalbos apie teisėjų atsakomybę – tai kėsಿನimasis į teismų nepriklausomumą. Toks „teismų

nepriklausomumas“ suponuoja mintį, kad teisėjas įgauna imunitetą net ir nuo teisės. Viešumo principas turi galioti ne tik teismų priimamiems sprendimams, bet ir teisėjų darbo trūkumams. Vienas iš būdų didinti visuomenės pasitikėjimą teismais yra tai, kad teisėjų nusižengimai turi būti viešai skelbiami, vertinami, apie juos turi būti informuojama.

9. 2007 m. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad teisėjo imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nėra nustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu. Konstitucija tik numato įpareigojimus įstatymų leidėjui nustatyti tokią teisėjo patraukimo administracinę atsakomybę tvarką, kuri maksimaliai apsaugotų teisėją nuo nepagrįsto patraukimo tokion atsakomybėn. Akivaizdu, kad nepagrįstas mėginimas patraukti teisėją administracinę atsakomybęn tam tikromis aplinkybėmis iš tikro gali reikšti, kad yra kėsiamasi, kišamasi į jo veiklą, mėginant daryti poveikį sprendimams arba keršijant. Šiuo metu išvelgiu problemą tame, kad speciali teisėjo patraukimo administracinę atsakomybęn procedūra iki šiol nėra nustatyta. Jos negali nustatyti nei teisėjų savivaldos institucijos, nei administracinius teisės pažeidimus tiriančios institucijos. Tai – išimtinė įstatymų leidėjo prerogatyva. Manychiau kol nėra specialaus reguliavimo, teisėjai turi atsakyti laikantis bendros administracinės procedūros. Savaime tai nepažeistų teisėjų nepriklausomumo, tačiau prielaidos, suprantama, tam būtų sudaromos. Taigi, Seimas turėtų nedelsti ir užpildyti susidariusį teisinio reguliavimo vakuumą.
10. Teismų savivalda, kiekvienu atveju spręsdama su teisėjų drausmine atsakomybe susijusius klausimus, turėtų pasistengti išlaikyti nuoseklią, reiklią poziciją: be nuolaidžiavimo, susitaikėliškumo, be mėginimų dangstyti kolegas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.
2. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucija. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <<http://www.ipu.org/cntr-e/germany.htm>>.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.
5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1992, Nr. 8-208.
6. Lietuvos Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas. Nr. XI-3684. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-04-02]. <<http://www.lrs.lt>>.
7. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
8. Visuotinės teisėjų chartija. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02]. <http://www.lat.lt/default.aspx?item=taktai_tdok&id=655>.
9. The European Charter on the Statute of Judges. Council of Europe. DAJ/DOC 98(23).
10. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas [žiūrėta 2009-02-18]. Prieiga per internetą. <<http://www.teismai/savivalda.lt>>.
11. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-02-25]. <<http://www.lrta.lt>>.
12. Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. birželio 28 d. nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jos įgyvendinimo“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1736.
13. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jos įgyvendinimo“. Valstybės žinios, 1993, Nr. 70-1311.
14. Teisėjų tarybos 2007 m. balandžio 27 d. nutarimą „Dėl informacijos apie teismų veiklą teikimo visuomenei ir visuomenės informavimo priemonėms taisyklių“ Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-15].
<http://209.85.129.132/search?q=cache:AnrYKDF8_vUJ:www.teismai.lt/savivalda/nutari mai/2007042760.doc+1.+vadovaujantis+Teis%C4%97j%C5%B3+tarybos+2007+m.+bal>

[and%C5%Beio+27+d.+nutarimu+Nr.+13P60+%E2%80%9ED%C4%97I+Informacijos+apie+teism%C5%B3+veikl%C4%85+teikimo+visuomenei+ir+visuome.pdf.](#)

Specialioji literatūra

1. AUGUSTS, Milts. Kas yra etika?. Vilnius: Lietuvos etinės kultūros draugija „Ethos“, 2001.
2. BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius, 2002.
3. Redaktorių kolegija. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. III pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
4. CORNELL, Robert. Profesinio elgesio kodeksas. *Justitia*, 1996, Nr.1.
5. DRIUKAS, Artūras. *Teisėjų drausminė atsakomybė – teisinis instrumentas, padedantis valstybei išlaikyti teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyrą*. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02].
<<http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=20377>>.
6. DZIENKOWSKI, John S., *Professional responsibility standards, sules & statutes*. 2002-2003 edition. West group.
7. Filosofijos žodynas. Vilnius:Mintis, 1975.
8. GODA, Gintaras. Teisėjo nepriklausomumas ir atsakomybė: Teisminės valdžios problemos Lietuvoje. Konferencijos medžiaga. Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997.
9. JOVAIŠAS, K. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos. *Teisės problemos*, Nr.1(43), 2004.
10. KAIREVIČIUS, Jonas. Teisininkų profesinės etikos klausimai. Lietuvos teisininkų draugija, Kauno skyrius, Konferencijos „Teisė ir moralė“ leidinys, 1996.
11. KOZINSKI, A., *Judging the Judge's Ethics*. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-02].<
<http://www.judges.org>>.
12. KUČONIS, Pranas, NEKROŠIUS, Vytautas. *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2001.
13. KŪRIS, E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konferencijos „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius, 2002.
14. LAURINAVIČIUS, Alfonsas. Etikos kodeksų veiksmingumas ir statutinės tarnybos reputacija. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 63(55).

15. LEONAS, Petras. Istorinė žmogiškumo etikos ir teisės evoliucija. Kaunas:Raidė, 1937.
16. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinis procesas I.* – Vilnius, 1994.
17. MIKELĖNAS, Valentinas. Kokių teismų reikia Lietuvai? *Justitia*, 2006, Nr. 3 (61).
18. NEKROŠIUS, Vytautas. *Civilis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo aplinkybės.* Vilnius, 2002.
19. NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas.* *Justitia*: Vilnius, 1999.
20. NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas.* *Justitia*: Vilnius, 1999.
21. PAKALNIŠKIS, Vytautas. Ar nekreivi valstybės pamatai. *Justitia* 1997, Nr. 3.
22. SAKALAS, Aloyzas. Šešios nepasitikėjimo teismais priežastys. *Justitia*. 2001, Nr.6.
23. ŠALKAUSKIS, Kęstutis. Teisėjo „sąžinės“ sąvoka mūsų įstatymuose. *Teisė. Lietuvos teisininkų draugija*, 1937, Nr. 37.
24. ŠEDBARAS, Stasys. Teismo posėdžio etika. Konferencijos „Teisė ir moralė“ medžiaga. Lietuvos teisininkų draugijos Kauno skyriaus leidinys, 1996.
25. ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė.* Vilnius:Teisinės informacijos centras, 2005.
26. ŠUMSKAS, Artūras. Kai kurios teismų problemos ir jų atspindys visuomenės informavimo priemonėse: Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga, Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
27. OStA TITZ, Andrea, Mitglied des DRB-Prasidiums, „Über den Umgang mit richterlicher Ethik im Ausland“ Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-04-02].<
<http://www.drb.de/cms/index.php?id=544>>.
28. VALANČIUS, Virgilijus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija: LTU. Vilnius, 2002.
29. VALANČIUS, Virgilijus. Ar teismas gali patikti visiems? Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga. Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
30. VALANČIUS, Virgilijus. Teisėjo ir teismo darbuotojo etika. Vilnius, Lietuvos teisėjų mokymo centras. 2000.
31. VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisė teorija.* *Justitia*. Vilnius, 2000.

Praktinė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“, Valstybės žinios, 1995, Nr. 101-2264.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-12-21 nutarimas „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, Valstybės žinios, 1999, Nr. 109-3192.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl apribojimų advokatui atstovauti arba ginti teisme“, Valstybės žinios, 2001-02-14, Nr. 14-445.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. red.), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. red.) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 206 "Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis

- skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006-09-26, Nr. 102-3957.
5. Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“, Valstybės žinios, 2006-11-30, Nr. 130-4910.
 6. Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ Valstybės žinios, 2007, Nr. 134-5427.
 7. LAT Civilinių bylų skyriaus 2002-01-21 nutartis „Dėl teisingumo principo taikant ieškinio užtikrinimo priemones“ Nr. 3K-3-146/2002, kat. 124.
 8. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2002 m. rugsėjo 30 d. nutartis *B. G. v O. D.*, bylos Nr. 3K-3-1082, kategorijos: 98.1; 98.4; 124.2.8.
 9. LAT Civilinių bylų skyriaus 2002-11-18 nutartis „Dėl žmogaus teisės į privatų gyvenimą ribojimo“, Nr. 3K-3-1373, kat. 20.7.
 10. LAT Civilinių bylų skyriaus 2002-12-18 nutartis c.b. *UAB "Pamario Vingis" v. BĮ UAB "Holvita" įgaliotas atstovas A.Pauliukaitis*, Nr. 3K-3-1602, kat. 45.5;
 11. LAT Baudžiamųjų bylų skyrius 2005-12-13 nutartis b.b. *Rolandas Paksas pagal 125 str. 1 d.*, Nr. 2K-7-544/2005, kat. 1.2.2;2.4.8.
 12. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis *V. K. v R. P., J. M.*, bylos Nr. 3K-3-590, kategorijos: 98.1; 98.4; 124.2.8.
 13. Europos žmogaus teisių teismo 1994 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje *Beau martin prieš Prancūziją* (Series A, No 296-B).
 14. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2000 m. spalio 10 d. sprendime byloje *Daktaras prieš Lietuvą*. Pareiškimo Nr.42095/98.
 15. Resolution No 40/146 of the General Assembly of the United Nations of 13 December, 1985 “Basic Principles of the Independency of the Judiciary”.
 16. Recommendation No R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges, adopted by the Committee of Ministers on 13 October, 1994.
 17. Konsultacinės Europos Teisėjų Tarybos nuomonė Nr. 1 (2001).Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-02-15].<<http://www.teismusavivalda.lt/lt/naudinga-informacija/CCJE-dokumentai/>>.
 18. CCJE nuomonė Nr. 3 (2002) „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“ Prieiga per internetą.

[žiūrėta

2009-02-15].<

http://www.teismusavivalda.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE_N3.pdf >.

19. Nacionalinės teismų administracijos ataskaitos. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-04-02]. <<http://www.teismusavivalda.lt>>.
20. Drausmės byla Nr. 18P-28.
21. Drausmės byla Nr. 21P-1.

Travaux preparatoires

1. Teismų įstatymo projektas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2009-03-05]. <<http://www.lrs.lt>>.
2. Atviros visuomenės institutas. Stojimo į Europos Sąjungą priežiūros programa. Stojimo į Europos Sąjungą monitoringo procesas. Teismų nepriklausomumas. Lietuva 2001. central European University Press.

Santrauka

Išskirtinę teisminės valdžios vietą valstybės valdžios sistemoje apibūdina tai, jog teisminė valdžia įgyvendina teisingumo vykdymo valstybėje funkciją. Tai pagrindinė teisminės valdžios funkcija, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Šios funkcijos negali įgyvendinti jokia kita valdžios institucija, išskyrus teismus. Minėta konstitucinė nuostata, numatanti ypatingą teisminės valdžios statusą, leidžia daryti išvadą, kad asmenims, norintiems tapti teisėjais, taip pat turi būti keliami itin aukšti reikalavimai. Tokie asmenys turi būti pavyzdžiu visuomenei, kad jų priimti sprendimai būtų gerbiami ir vykdomi. Todėl labai svarbu, kad teisėjai laikytųsi teisėjų elgesio principų tiesioginių pareigų atlikimo metu ir nesusijusio su tiesioginių pareigų atlikimu. Kiekvieno teisėjo, tuo pačiu ir visos teisinės sistemos, geras vardas ir procesinių sprendimų pripažinimas ir vykdymas tiesiogiai priklauso nuo teisėjų etikos suvokimo ir laikymosi.

Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas nors ir įtvirtina pagrindinius teisėjų elgesio principus, tačiau kelia abejonių dėl jo įgyvendinimo mechanizmo. Teisėjų elgesio etikos klausimus būtina aptarti dėl įvairių priežasčių: ginčų sprendimo būdai turėtų nuolat kelti pasitikėjimą; teisėjams suteikta valdžia yra glaudžiai susijusi tokiomis vertybėmis kaip teisingumas, teisybė ir laisvė, teisėjams taikomi elgesio standartai – šių vertybių padarinys ir būtina pasitikėjimo teisingumo vykdymu sąlyga.

Darbe siekiama apibrėžti veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjas, vykdydamas teisės aktuose nustatytas funkcijas ir laisvu nuo tiesioginių funkcijų vykdymo metu. Įvertinti Teisėjų etikos kodekso vertę praktikoje bei žiniasklaidos įtaką kuriant teismų įvaizdį. Išanalizuoti kokio teisėjų elgesio tikisi visuomenė, kad būtų pasitikima teismais ir keliamas jų autoritetas. Tai pat darbe analizuojamas teisėjų drausminės atsakomybės instituto realizavimas praktikoje ir bandoma identifikuoti su tuo susijusias problemas.

Magistro darbą sudaro dvi didelės dalys: I dalis – „Teisėjų etika“; II dalis – „Teisėjų drausminė atsakomybė“, kurios yra analizuojamos suskirstant jas į smulkesnius skyrius.

JUDICIAL ETHICS AND DISCIPLINARY AMENABILITY: PROBLEM AREAS

Summary

The exclusive location of the judicial authorities in the government system, describes the judicial power of justice function in the country. This is the main function of the judiciary, enshrined in the Constitution of the Republic of Lithuania. Any other authority other than the courts cannot implement these functions. According to that constitutional provision for the special status of the judiciary, can be concluded that persons who wish to become a judge, must also be made extremely high demands. Such persons must be the example of the public, that their decisions are respected and enforced. It is therefore very important that judges comply with the principles of conduct for judges at the time of the direct and unrelated to the direct duties. The judge, at the same time and all of the legal system, good name, and procedural decisions and execution directly depends on the perception of judicial ethics and compliance.

The current Code of Judge Ethics of the Republic of Lithuania and any continuation of conduct lay down the basic principles, however, casts doubts on its implementation mechanism. The ethical conduct of judges of the issues will be discussed for various reasons: dispute resolution should be to raise the confidence, the judges granted power is closely related to values such as justice, truth and freedom, the judges applied the standards of conduct - these values as a necessary condition for confidence in the operation of justice.

The paper aims to define the activities and principles of conduct to be observed by the judge in the exercise of the legislation of the features and functions free from direct execution. Assess the value of the Code of Judicial Ethics and practice of media influence in the judiciary's image. To analyse the behaviour of the judges expected by the public to trust the courts and to their authority. It also analyses realization of the institute of the judges' disciplinary responsibility in practice and attempts to identify the related problems.

Master's work consists of two major parts: Part I – “Judicial Ethics”, Part II – “The disciplinary responsibility of judges”, which are analysed by subdividing them into smaller sections.